

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Domácí násilí jako sociálně patologický jev

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Alena Plšková

Vypracovala:
Zuzana Pernicová

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Domácí násilí jako sociálně patologický jev“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

Brno, 20. dubna 2005

.....

Zuzana Pernicová

Poděkování

Děkuji paní doktorce Aleně Plškové za cenné rady, podnětnou metodickou pomoc a podporu při zpracování mé bakalářské práce. Děkuji za její čas a ochotu poskytovat cenné informace. Vážím si jí pro její odborné kvality, ale také jako člověka, který umí pomoci nejen dobrým slovem.

Zuzana Pernicová

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	5
1. CHARAKTERISTIKA DOMÁCÍHO NÁSILÍ	7
1.1. POJEM DOMÁCÍ NÁSILÍ	7
1.2. TEORIE PŘÍČIN DOMÁCÍHO NÁSILÍ	7
1.3. TYPICKÉ ZNAKY A FORMY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	8
1.4. PRŮBĚH DOMÁCÍHO NÁSILÍ	9
1.5. ZÁVĚR	10
2. NA „SCÉNĚ“ DOMÁCÍHO NÁSILÍ	11
2.1. OSOBA NÁSILNÍKA	11
2.2. OBĚŤ DOMÁCÍHO NÁSILÍ	13
2.2.1. Zdravotně postižení jako oběti domácího násilí	15
2.2.2. Senioři jako oběti domácího násilí	17
2.3. DĚTI V SITUACI DOMÁCÍHO NÁSILÍ	18
2.4. ZÁVĚR	21
3. ŘEŠENÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ	22
3.1. JAK ZAČÍT ?	22
3.2. STÁTNÍ ORGÁNY A DOMÁCÍ NÁSILÍ	22
3.2.1. Úloha Policie ČR v řešení domácího násilí	23
3.2.2. Přístup dalších státních orgánů k problematice domácího násilí	26
3.2.3. Činnost nevládních a neziskových organizací	28
3.3. ZÁVĚR	31
4. JAKÉ JSOU MOŽNOSTI PREVENCE DOMÁCÍHO NÁSILÍ	33
5. ZAKOTVENÍ DOMÁCÍHO NÁSILÍ V LEGISLATIVĚ	35
5.1. DOMÁCÍ NÁSILÍ A ČESKÉ PRÁVO	37
5.2. LEGISLATIVNÍ ÚPRAVY VYBRANÝCH STÁTŮ EU	42
5.3. ZÁVĚR	48
ZÁVĚR	49
RESUMÉ	51
ANOTACE	52
SEZNAM LITERATURY	54
SEZNAM ODKAZŮ	56
SEZNAM PŘÍLOH	59

ÚVOD

Rodina by měla být místem, kde má každý člen své soukromí a zázemí, kde se cítí bezpečně a šťastně. Mělo by to být místo, kam se člověk každý den rád vrací, protože tam najde lidi, kteří ho mají rádi, kteří dokážou vytvořit příjemné a klidné prostředí a kteří nedovolí, aby mu někdo ubližoval. Bohužel mnohdy tomu tak není a pro řadu lidí je tato představa opravdu jen neuskutečnitelný sen. V poslední době totiž vychází najevo, že se právě rodina stává místem, kde je slabším členům dlouhodobě ubližováno, bohužel ve většině případů naprosto beztrestně.

Násilí v rodině zůstává stále velkým problémem, přestože jej společnost odsuzuje již dlouho. Lidé o něm totiž neradi hovoří. Ti, kteří se stanou svědky domácího násilí, v postižené rodině nežijí (např. sousedé, příbuzní, známí) a vnímají tuto skutečnost jako něco, do čeho nemají právo zasahovat, vždyť se to děje za zavřenými dveřmi, v intimitě rodiny. Převážná část veřejnosti vnímá domácí násilí jako soukromou záležitost, ve které se jen těžko může zorientovat. Přestože by Tito lidé mohli pomoci včas, raději volí přístup nevmešování se a tím umožňují násilníkovi v agresi pokračovat.

Po celá staletí platilo, že stát nemá právo vstupovat do soukromí rodiny a nemá se plést do jejích záležitostí. Násilí páchané v rodině však neohrožuje jen zdraví a život oběti, ale může negativním způsobem ovlivnit i vývoj dětí, které v tomto nezdravém prostředí vyrůstají. A to už přece není věc soukromá! Stát nemůže nečinně přihlížet k tomu, že jsou porušována základní lidská práva! Největším přáním obětí domácího násilí není pomsta a touha po odvetě, ale vytvoření takového vztahu, ve kterém dominuje atmosféra bezpečí a tolerance. Tito lidé jen chtějí žít normální život a chtějí v klidu a pohodě vychovávat svoje děti. Proto by mělo být cílem státních orgánů i nevládních organizací vytvoření uceleného systému opatření, který by na jedné straně účinně postihoval všechny projevy domácího násilí, ale na straně druhé také umožnil tam, kde je to ještě možné, upravení nemocných rodinných vztahů. Tam, kde již vůle k nápravě není, musí být hlavním úkolem ochrana a pomoc oběti.

Bakalářská práce se pokouší postihnout podstatu domácího násilí v jeho nejčastějších formách, stanovit příčiny vzniku tohoto nežádoucího jevu a určit základní osobnostní rysy násilníka i oběti. Nastiňuje současné možnosti řešení problému v souladu s platnými právními

předpisy České republiky, seznamuje s přístupem k dané problematice i v některých evropských státech. Uvádí rovněž přehled nejznámějších nevládních a neziskových organizací, jejichž hlavním úkolem je pomáhat obětem domácího násilí. Práce se snaží také naznačit, jak by se mohlo v budoucnu v řešení problému domácího násilí v české společnosti pokračovat.

1. CHARAKTERISTIKA DOMÁCÍHO NÁSILÍ

1.1. Pojem domácí násilí

Termín domácí násilí vychází z anglického pojmu „**domestic violence**“ a označuje *fyzické, psychické a sexuální násilí* (tj. chování způsobující u jednoho z partnerů strach z druhého), které se odehrává v soukromí, je opakované a má eskalující tendenci. Zahrnuje veškeré násilí, které probíhá za zdmi domova, a může mít různé podoby: zneužívání, týrání, zanedbávání dětí, incest, násilí páchané na partnerce nebo partnerovi, trýznění seniorů, zdravotně postižených členů domácnosti, týrání svěřené osoby.¹

1.2. Teorie příčin domácího násilí

Od konce sedmdesátých let se zejména v angloamerické kriminologii hledají příčiny domácího násilí, které byly postupně shrnuty v následující teorie:

- *teorie individuálních faktorů* – hledá příčiny ve vnitřní psychice obou partnerů, specifických rysech osobnosti, eventuálně psychopatologii osobnosti. Soustřeďuje se na poznání psychiky, individuality osobnosti a psychopatologii obou partnerů.
- *teorie sociálně-psychologických faktorů* – hledá souvislost mezi domácím násilím a zážitky v dětství, které vyústí v mezigenerační přenos intimního násilí. Některé výzkumy naznačují, že k opakovanému soužití s násilnou partnerkou inklinují spíše muži. Ženy, pokud se vymaní z násilného vztahu, se dalšího násilného vztahu vystrhávají. Sociálně-psychologické teorie zkoumají psychologické charakteristiky osobnosti spolu se sociálními proměnnými. Do této skupiny patří teorie o mezigeneračním přenosu násilí. Tato hypotéza se potvrzuje spíše u mužů jako pachatelů než u žen jako obětí.
- *teorie sociálně-kulturních faktorů* – vidí příčinu domácího násilí „v sociálně strukturované nerovnoprávnosti, kulturních postojích a normách ovlivňujících rodinné vztahy“. Sociálně-kulturní teorie vysvětlují výskyt domácího násilí sociálně strukturovanou nerovnoprávností a kulturními postoji a normami v rodinných vztazích.²

- *feministická teorie* – pohlíží na násilí jako na prostředek uplatnění moci a kontroly nad ženou. Nejde o manželský konflikt, zvládnutí hněvu, ale dlouhodobé instrumentální násilí. Feministické teorie poskytují rovněž sociálně-kulturní vysvětlení týrání žen. Jedná se o snahu kontrolovat, s kým se žena stýká, k čemu může mít přístup, co může dělat.³

Obecně autoři míní, že k domácímu násilí vede vztahová nespokojenost, negativní hodnocení partnerova/partnerčina chování, nevyrovnané mocenské rozložení sil, konfliktní životní styl s častými rozepřemi a útoky vedoucími ke snižování sebeúcty. Čím nižší je sebedůvěra partnera, tím vyšší je pravděpodobnost agresivní reakce. Tu může vyprovokovat i mírné jednání druhé strany, zvláště půjde-li o otázky peněz či sexu.

1.3. Typické znaky a formy domácího násilí

Mezi znaky, které charakterizují domácí násilí, patří zejména:

- **soukromí jako místo činu** – domácí násilí je specifické tím, že se odehrává mezi čtyřmi stěnami. To je na jedné straně příčinou, proč zůstává - často i řadu let - utajeno, zároveň je ale také důvodem, proč se o něj lidé příliš nezajímají – považují je totiž za soukromou záležitost.
- **opakování a stupňování** – domácí násilí nebývá záležitostí ojedinělou, charakteristické je naopak opakované poškozování oběti. Útoky postupně nabývají na intenzitě a současně se zkracují intervaly klidu.
- **postupně se vytrácí důvod**
- **často přihlížejí děti**
- **oběť vyhledává pomoc, až když jí jde o život**
- **týrání trvá roky**

Nejčastějšími formami domácího násilí jsou:

- a) **fyziké násilí** - kopání, škrábání, bodání, popálení, bití, fackování, škrcení, rány pěstí, ohrožování zbraní, ...
- b) **sexuální násilí** – znásilnění (pod pohrůzkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži nebo zneužije její bezbrannost), pohlavní zneužití (trestného činu pohlavního zneužívání

se dopouští každý, kdo vykoná soulož či jinak (např. dotyky) zneužije osobu mladší 15 let. O trestný čin se jedná i v případě, že dotyčná osoba s jednáním pachatele souhlasila. U osob starších 15 a mladších 18 let se jedná o pohlavní zneužití, pokud je zneužita závislost dotyčné osoby. Příkladem je sexuální vztah učitele a žáka, vychovatele na táboře a svěřence apod. Trestný je i sexuální vztah mezi pokrevními příbuznými v přímém pokolení (např. otec - dcera), nucení k sexu nebo nechtěným sexuálním praktikám, ...)

- c) **psychické týrání** – citové vydírání, slovní nářžky, výhrůžky, zákazy, terorizování, znevažování, podceňování druhé osoby, zesměšňování, obviňování, ...
- d) **sociální násilí** – bránění styku s rodinou, přáteli, zamykání v bytě, nemožnost telefonování, ...
- e) **ekonomické násilí** – nemožnost disponovat s finančními prostředky, kontrola příjmu, neposkytování příspěvků na vedení domácnosti, zákaz chození do práce, ...⁴

1.4. Průběh násilí

Domácí násilí má vždy svoji historii. Obvykle si ženy neberou za muže brutálního násilníka. Zprvu si oběť ani nevšimne, že se za nadměrnou „péčí“, kontrolou či žárlivostí může skrývat hrozba domácího násilí. Partner bývá po určitou dobu milý, pozorný, trpělivý. Teprve v zátěžových životních situacích (narození dítěte, nedostatek peněz, ztráta zaměstnání, ...) jedná a reaguje na podněty odlišně. To však, pokud se hned v zárodku nezastaví, má stupňující tendenci. Oběť stále doufá, že se partner může změnit. Cyklus násilí se ale stupňuje. Pokaždé, když se pachatel uchýlí k násilnému chování, má tendenci zvyšovat krutost a intenzitu svých útoků. Po krátké době je oběť natolik zaskočena, že se nedokáže bránit. Jednotlivé výpady vcelku nic konkrétního neřeší a pachatel ve většině případů nepoužívá agresi k cíli či účelu.

V případech domácího násilí je téměř pravidlem, že k fyzickému násilí došlo již mnohokrát předtím, než byla poprvé zavolána policie. Domácí násilí je dlouhodobé a opakované, přičemž se pohybuje v cyklu násilných a klidných období, což ještě více přispívá ke zmatení a závislosti oběti.

Oběti domácího násilí setrvávají dále v domácnosti, kde je násilí páčáno, z důvodu:

- **ekonomické závislosti** – oběť nemá vlastní příjem, byt, nemá kam odejít s dětmi, ...
- **strachu z budoucnosti** – co se stane, když odejde od partnera, co bude s dětmi, jak se na to bude dívat okolí, ...
- **vědomí o nedostatečné legislativě**
- **tradičního obrazu o roli ženy** – vina za nefunkčnost rodiny spočívá na ženě, zodpovědnost za citové klima v rodině, „nutnost“ potlačovat vlastní potřeby ve prospěch rodiny, ...⁵

1.5. Závěr

České právo pojem domácí násilí nezná. Kriminologie, viktimologie a psychologie s ním ale běžně pracují, přestože se jedná jen o pojem akademický, mediální.

Domácí násilí může vycházet od kohokoliv a směřovat ke komukoliv. Z průzkumů ale vyplývá, že v drtivé většině páchají násilí rodiče na dětech a muži na ženách. Typickým agresorem bývá muž, typickou obětí žena. Domácí násilí je charakterizováno zvláštními okolnostmi – násilník a oběť jsou v intimním vztahu, většinou jsou spojeni manželským svazkem, mají společné děti, majetek, bydliště, příbuzné.

V domácím násilí nejde o manželský konflikt, ale o to, aby jeden z partnerů získal moc a kontrolu nad druhým. Násilí v rodině není omezeno jen na jednu násilnou epizodu, naopak se neustále vrací a vyvíjí se. Nejdříve ohrožuje „jen“ důstojnost oběti, později zdraví, nakonec i její život.

Jedna americká studie tvrdí, že „kromě armády v době války je rodina tou nejnásilnější společenskou jednotkou, kterou máme“.⁶ Pokud tomu tak skutečně je, není to pro lidskou společnost zrovna nejlepší vizitka.

2. NA „SCÉNĚ“ DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Tato kapitola se snaží charakterizovat základní povahové rysy dvou hlavních aktérů domácího násilí, tj. násilníka a oběti, postihnout zdroje agresivního chování násilníka a poukázat na vážné následky, které může způsobit oběti dlouhodobé psychické i fyzické utrpení. V této části práce má své místo i zmínka o podobě domácího násilí, o kterém se moc nemluví, ani se o něm moc neví: týrání seniorů a zdravotně postižených lidí. Samostatnou a smutnou kapitolou jsou děti, které bývají velmi často přítomny násilí v rodinách a které si mnohdy zkušenosti s násilím odnášejí do svého vlastního partnerského života jako velké trauma.

2.1. Osoba násilníka

Neexistuje žádný typický pachatel ani žádná typická oběť. Bílý kruh bezpečí přichází s následující charakteristikou pachatele: násilníci pocházejí ze všech socioekonomických, etnických, rasových a náboženských skupin, chování násilníků doma se velmi liší od jejich chování na veřejnosti, jsou extrémně žárliví a majetníci, kontrolují své partnerky, pokoušejí se partnerku izolovat od rodiny a přátel, zastávají tradiční představu o roli muže ve vztahu, často je přítomen alkohol a jiné drogy, z násilí viní partnerku nebo drogy či alkohol, zlehčují závažnost způsobeného násilí.⁷

P. Šmolka rozlišuje v situacích domácího násilí tři základní zdroje agresivního chování násilníka:

1. Trvalé osobnostní založení, které je výrazně ovlivněno dědičností a výchovou. Určitá část kriminálních pachatelů násilných trestných činů má svůj počátek v rodinách orientovaných na násilí. Z některých zahraničních šetření vyplynulo, že v 60% rodin s násilnými vztahy vyrůstají malé děti. Pro ně se domácí násilí stává vzorem chování do budoucna. Dítě si vytvoří názor, že násilím je možno řešit problémy a prosazovat účinně své názory, zastrašovat a trestat druhé. Z dětí vyrůstajících v takových rodinách se stávají osoby náchylnější ke kriminalitě, ale také viktimizaci, požívání drog, prostituci.

2. Drobná mozková poškození – v tomto případě násilník zpětně pociťuje lítost nad svým chováním, někdy může mít i amnézii na násilnou epizodu; tuto poruchu lze ovlivňovat vhodnou léčbou u neurologa nebo psychiatra.
3. Dyadické reakce, tj. vzájemné působení obou partnerů, kdy se střídá provokace a reakce. V rané fázi se doporučuje párová terapie. Někteří psychologové zabývající se domácím násilím tento postup odmítají a orientují se na oddělenou terapii pro muže a ženy.⁸

Podle L. W. Shermána ze známého projektu „Minneapolis – experiment“ z roku 1982 lze rozdělit pachatele domácího násilí na dvě velké skupiny:

1. sociálně problémoví – páchají násilí jak na veřejnosti, tak doma a mají záznamy v rejstříku trestů;
2. násilníci „dvoji tváře“ – jde o muže, kteří si vytvořili vlastní obraz dokonalého muže, silného, úspěšného, konkurenceschopného, který dokáže finančně zabezpečit rodinu. Protože nesplňuje všechna tato kritéria, propadá frustraci a nespokojenosti se sebou samým, která se demonstruje cíleným násilím proti členům rodiny (partnerkám).⁹

Zatímco první skupina má patrně osobnostní rysy víceméně shodné s pachateli kriminalizovaných násilných činů, druhá skupina je charakterizována různými autory různě: pachatelé domácího násilí se vyznačují selektivně tyranizujícím chováním, které poukazuje na existenci kontrolních mechanismů. Mají dvě strany osobnosti, veřejnou a soukromou. Jejich stížnosti jsou triviální, emocionálně nabitě, dle jejich přesvědčení jsou oni viktimizováni ženami, protože ženy nedělají to, co oni chtějí. Pachatelé domácího násilí jsou většinou osobnostmi s nízkou sebeúctou, ale s vysokou sebedůvěrou, věří v nadřazenost mužů, určenou rolí muže v rodině. Za jejich činy může někdo jiný (nemají náhled). Své chování vysvětlují požíváním alkoholu nebo drog, ztrátou kontroly jako mechanismu zvládání stresových situací. Své jednání popírají a bagatelizují.¹⁰

Užíváním alkoholu či drog nelze násilí v rodině omlouvat. V požití alkoholu před násilným činem lze vidět spíše katalyzátor násilí (nebo následnou výmluvu) než jeho příčinu. Podle některých autorů osoby, které potřebují a chtějí ventilovat své agresivní založení, se záměrně alkoholizují, neboť opilost může později posloužit ke změkčení jejich odpovědnosti za spáchané násilí.

Problematické chování domácích útočníků nelze uspokojivě vysvětlit ani působením situačních faktorů. Vnější stresy, jako například nedostatek financí, nemusejí hrát žádnou roli, s domácím násilím se setkáváme i u materiálně velmi dobře založených rodin.

Provokace ze strany oběti se vyskytuje velmi zřídka, neboť oběť domácího násilí se vyznačuje tzv. extrémní laskavostí, tj. z násilnického partnera má strach a dělá vše pro to, aby mu vyhověla a udržela klid.

Většina případů domácího násilí nejsou projevy deviantních, patologických či zvrhlých mužů. Jsou to činy osob, jejichž přesvědčení je jen pevně zakotveno v extrémních polohách naší kultury: násilí mužů vůči ženám existovalo po tisíciletí. Bylo akceptováno jako součást rodinného uspořádání. Nikdy nebyla vina za násilí kladena násilníkovi a ten málokdy skládal účty za své činy.

2.2. Oběť domácího násilí

Oběť domácího násilí lze obecně charakterizovat jako osobu, která je vystavena psychickému a fyzickému násilí, kdy je násilník posedlý hledáním chyb a nedostatků v chování oběti a tím vytváří pro sebe důvod k trestání této osoby. Oběť domácího násilí je charakterizována jako osoba, která pozbývá soudného náhledu na patologické jevy vyskytující se v souvislosti s týráním a násilím páchaným v rodině, je to člověk, který se stal obětí náhlé, nečekané a záporné události. Mnoho obětí cítí vinu za to, co se stalo. Tento pocit sám o sobě zhoršuje jejich psychický stav, který je již otřesen.

Oběti domácího násilí jsou tedy osoby, které jsou trvale frustrovány dlouhodobým neuspokojením základní potřeby - potřeby pocitu bezpečí.

Jaký typ člověka nejčastěji podléhá domácímu násilí?

- citově založený se sklony k idealizování svého partnera
- existenčně závislý na svém partnerovi
- osoba se sníženým sebevědomím
- s nižším vzděláním než má partner
- s odlišným původem
- spíše introvertní typ

K typickým následkům, které se mohou projevit u obětí domácího násilí, patří:

- ▶ zvýšená psychická vulnerabilita (zranitelnost)
- ▶ ztráta sebevědomí
- ▶ ztráta životních iluzí, o které se opírá duševní stabilita
- ▶ pocit bezmoci, opuštěnosti
- ▶ intenzivní pocit viny, sebeobviňování
- ▶ nápadná oddanost vůči trýzniteli (u dětí se v této souvislosti používá i výraz psi oddanost)
- ▶ emocionální labilita
- ▶ vymizení radosti ze života, ztráta osobních perspektiv
- ▶ získaná nedůvěra ve vlastní síly
- ▶ sebedestruktivní či depresivní ladění (pokusy o sebevraždu)
- ▶ fyzická zranění (podlitiny, zlomeniny, potraty, trvalá poškození zdraví, ...)
- ▶ neschopnost koncentrace a jasného myšlení
- ▶ poruchy spánku a příjmu potravy¹¹

Oběťmi domácího násilí se zabývá i poměrně mladá vědní disciplína - viktimologie, která je dosud považována za součást kriminologie.

Předmětem viktimologie je oběť trestného činu. Za oběť se ve viktimologickém smyslu pokládají jen fyzické osoby bezprostředně dotčené trestným činem. Zatímco v centru pozornosti kriminologie je pachatel a příčiny kriminality, viktimologie se soustřeďuje na výzkum obětí. Hledá faktory psychické a sociální povahy, tedy charakteristiky, které umožňují, aby se někdo stal objektem trestného činu. V praxi klade důraz na pomoc oběti, zacházení s obětí a prevenci trestné činnosti. Zájem o chování oběti vyvolává i stoupající počet trestných činů ve společnosti.¹²

Viktimologie se zabývá:

1. *Osobou oběti* (žena, muž, senior, dítě):

Pokud jde o domácí násilí, neexistuje žádný konzistentní osobnostní profil oběti. Za rizikový faktor bývá považována etapa dětství, pokud dítě bylo přímo objektem nebo svědkem týrání, např. matky. Typické je pro oběti domácího násilí horší psychické a fyzické zdraví. Objektem násilí se může stát kterákoliv žena. Nezávisí na věku, vzdělání, kultuře, ekonomickém statutu, stylu života.

2. *Vztahy mezi obětí a pachatelem:*

Pro domácí násilí je typický komplikovaný vztah mezi obětí a pachatelem. Pro intimní násilí, které se odehrává mezi manželi (partnery), je typické stupňující se násilí v momentě, kdy se chce oběť odpoutat od dominantní osoby.¹³

3. *Procesem viktimizace:*

Domácí násilí je charakterizováno závislostí oběti na pachateli a střídajícími se obdobími klidu, násilí a usmíření, resp. cykly lásky a nenávisti. Násilník podniká vše, aby zamezil rozpadu násilného vztahu, který mu přináší uspokojení, a proto tento vztah udržuje.¹⁴

4. *Rolí oběti v trestním řízení:*

Pro zahájení trestního řízení nestačí pouhé oznámení o podezření ze spáchání trestného činu, ale je nutný souhlas oběti se zahájením trestního stíhání a ochota vypovídat před soudem.

5. *Pomocí oběti:*

Pomoc oběti násilného trestného činu má dva základní směry. První – sociálně-psychologický, který se odvíjí na půdě azylů a poraden, včetně poradenství právního. Druhý směr je zaměřen na pomoc oběti, resp. poškozenému v případech trestního řízení. Sem spadá role zmocněnce poškozeného a uplatnění náhrady škody způsobené obětí násilným trestným činem včetně finanční pomoci podle zákona č. 209/1997 Sb.¹⁵

6. *Ochranou před sekundární viktimizací:*

V posledních letech jsou zejména z popudu neziskových organizací zaměřených na ochranu žen před domácím násilím realizovány celoplošné kampaně seznamující veřejnost s domácím násilím a s možnostmi, jak mu předcházet.

2.2.1. Zdravotně postižení jako oběti domácího násilí

Násilí páchané na zdravotně postižených ze strany blízkých osob je jevem, který je dosud skrytý ve své latenci, ale kterému je třeba věnovat náležitou pozornost. Zde je třeba uvést, že stejně jako v případech násilí na blízkých osobách bez zdravotního handicapu neexistují žádné statistické údaje o jeho výskytu, a tak se lze pouze domnívat a na základě zahraničních zkušeností odhadovat, že se jedná o obrovský problém ničící život mnoha handicapovaných lidem. Problém identifikace a kvantifikace násilí na zdravotně postižených

je ještě prohlouben skutečností, že v České republice neexistují statistické údaje o zdravotně postižených. K dispozici nejsou žádná data, která by přesně určovala počet osob s určitým zdravotním postižením, a umožnila tak zjistit míru rizika výskytu domácího násilí u jednotlivých skupin občanů podle typu zdravotního handicapu.

Je třeba zdůraznit, že vztah založený na psychickém týrání, či dokonce fyzickém nebo sexuálním násilím je nesmírně složitou a traumatizující zkušeností i pro zdravého bez handicapu. Pro zdravého člověka je velice těžké vymanit se ze vztahu závislosti a podřízenosti vůči násilníkovi a začít proti němu bojovat. Člověk zdravotně postižený má pozici nesmírně ztíženou navíc tím, že jeho vztah vůči násilníkovi je většinou velice intenzivní a je založen jak na objektivní nutnosti poskytování péče z jeho strany, tak na citové vazbě, která může v souvislosti s handicapem nabýt poměrně intenzivního charakteru.¹⁶

Handicapovaný člověk je na svého agresora a jeho péči nezřídky zcela odkázán, a je mu tak kompletně vydán na milost a nemilost. Možnosti obrany člověka zdravotně postiženého jsou minimální, a to v závislosti na typu handicapu. Násilník může (a bohužel tak často činí) této bezmocnosti využít a z osoby, kterou by měl zahrnovat svou péčí a láskou, učiní oběť, kterou vystaví různému typu psychického a fyzického nátlaku, pomocí kterého se snaží upevnit si svou moc a kontrolu nad obětí. Lze se tedy domnívat, že násilí na zdravotně postižených je problémem založeným jak na objektivních okolnostech takového násilného vztahu (bezmocnost oběti, odkázání na péči blízké osoby, nedostatečné pochopení celé situace atd.), tak na subjektivních faktorech, které jsou tvořeny zejména citovou vazbou na blízkou osobu.

V souvislosti s procedurálními záležitostmi je třeba zdůraznit skutečnost, že osoby zdravotně postižené se velice často při kontaktu s orgány činnými v trestním řízení setkávají s nedůvěrou a nepochopením. Obecně je pro případy domácího násilí typická složitost dokazování a mimořádná náročnost náležitého objasnění skutkového stavu. Velice často proti sobě stojí pachatel sebejistě popírající veškerá obvinění a vystrašená, nejistě působící oběť, jejíž projev může vzhledem k dlouhodobému psychickému deptání působit nesrozumitelně a nekonsistentně.

Výpovědi osoby zdravotně postižené bývají často znehodnocovány s poukazem na pochybné duševní zdraví, rozpoznávací a ovládací schopnosti či jiné důvody. Pro osoby zdravotně postižené je tedy velice těžké vyjít se svým případem na veřejnost, probírat intimní skutečnosti s úředními osobami a být zpravidla jen terčem posměchu a výsměchu. Problémem mohou být též komunikační bariéry zaviněné určitým druhem postižení, což může v představitelích orgánů činných v trestním řízení vyvolat nejistotu a rozpaky nad tím, jak s těmito osobami pracovat a jak vůči nim postupovat.

2.2.2. Senioři jako oběti domácího násilí

O násilí na starých lidech se v naší společnosti dovídáme jen zřídka. Nízké společenské hodnocení stáří vede k nedostatečnému zájmu o kvalitní poznání tohoto životního období a o porozumění jeho specifčnosti. Převládají zjednodušené názory na stáří jako na poklidnou, nudnou a nezajímavou část života. V minulosti byla určujícím hlediskem společenského zájmu perspektivní či aktuální schopnost člověka produkovat, která byla ovšem chápána v úzce materiálním smyslu. Stáří bylo vymezováno pouze negativně, tedy úbytkem sil, schopností, celkovou pasivitou. Toto se dnes mění, i když pomalu. Možnosti aktivního a uspokojivého života ve stáří nesouvisí jen se zdravím a ekonomickými možnostmi, ale také se schopností tvořit, udržovat a přizpůsobovat životní styl v průběhu celé životní dráhy.

Oblast násilí v rodině, kdy dochází ke konfliktům mezi dospělými dětmi a jejich starými rodiči, je u nás téměř neznámá a její rozsah můžeme jen tušit. Staří lidé se zdravotními problémy mívají zřídka možnost volit si bydliště, způsob života a vybírat si osoby, které jim budou pomáhat. Nemívají dostatek síly, aby vyhledávali vnější pomoc a aktivně se snažili o změnu své situace. Pokud starému člověku ubližují děti, bývá vyhledání cizí pomoci dvojnásob nesnadné. Staří lidé většinou situace násilného chování svých blízkých tají, protože se ostýchají svěřit se někomu, že jejich děti překročily hranici povinné úcty.

Nejčastějšími příčinami fyzického a psychického násilí na rodičích, které byly vysledovány, jsou alkoholismus, psychické poruchy a snížený intelekt osob, které se násilí dopouštějí. Dále pak klasické problémy spojené se stářím jako snížená mobilita, neschopnost starého člena domácnosti postarat se sám o sebe, nedodržování hygieny. Nejsmutnějšími

důvody agrese dětí na svých rodičích jsou majetkové otázky a jakási msta dětí za domnělé či skutečné prohřešky rodičů z dřívější doby.

Možnost, jak se vyhnout trpkým koncům, je jen jediná. Jejím východiskem je včasné odložení růžových brýlí, jimiž hledíme na své potomky. Pokud jejich chování překračuje běžné normy, je zbytečné čekat na to, že se stane zázrak nebo že oběť někdo zachrání. Dokud na to má rodič ještě dost sil, je potřeba si vytvořit podmínky pro vlastní samostatný život. Není třeba se bát závislosti na pečovatelské službě nebo na personálu penzionu pro důchodce. Strašná může být především závislost na vlastních nehodných dětech. Vžitá představa, že ve slušné rodině se něco takového, jako je týrání starých lidí, nemůže přihodit, je bohužel mylná. Stává se to možná mnohem častěji, než jsme ochotni si připustit. Proto je lepší těmto situacím předcházet, než je řešit.¹⁷

2.3. Děti v situaci domácího násilí

Počet dětí, které jsou svědky násilí, je alarmující. Podle odborníků tyto děti trpí stejně, jako by byly samy zneužívány. Během samotného dětství trpí úzkostmi, nespavostí, zvýšenou bázlivostí či agresivitou. Čím mladší jsou, tím je to horší.

Přítomnost dětí při domácím násilí má podle odborných poznatků zhoubný vliv na jejich psychický a sociální rozvoj. Jednak jsou vystaveny psychickému týrání jako svědci útrap, jednak si osvojují pro svůj další život nežádoucí způsoby chování, ať již agresivního nebo podřízeného.

Děti někdy nevědí, jestli násilí do rodiny nepatří a jestli by ho člověk neměl nějak přetpět, jak to třeba slyší od maminky. Nebo mají věřit svým pocitům a „nebrat ho“. Někteří kluci a holčičky si myslí, že za násilí v rodině mohou sami. Děvčata kolem deseti, dvanácti let ochraňují před „touto hrozbou“ mladší sourozence. Snaží se je někam odvést, strkají jim hlavu pod polštář, aby neslyšeli. Stane se, že například jedenáctiletý kluk vezme nůž a chce zabít tatů. Dítě neprožívá normální dětství. Ani matka, neschopná cokoliv řešit, pro ně není citovou oporou. Dívky kolem čtrnácti let mívají tendenci matku chránit a předčasně na sebe přebírají roli dospělé. Matka je většinou staví do role zpovědníka, se kterým všechno konzultuje. Tyhle

dívky přicházejí nejen o dětství, ale i o důležité fáze dospívání, tolik potřebné pro navazování kontaktů.

V situacích domácího násilí se může u dětí projevit tzv. syndrom týraného dítěte (CAN). Je to sociálně nepřijatelný jev, mnohem širší, než je trestněprávní pojetí špatného zacházení s dětmi. Z deseti příznaků tohoto syndromu dochází v rámci domácího násilí nejméně ke třem projevům: duševnímu týrání, citovému týrání a tzv. pasivnímu týrání - zanedbávání.

V situaci domácího násilí jsou porušována některá základní práva dítěte formulovaná v Úmluvě o právech dítěte, kterou ČR podepsala, především právo na přežití, právo na rozvoj, právo na ochranu a právo na participaci (spoluúčast při rozhodování o věcech, které se dítěte týkají).

Ochrana dítěte je v krajních situacích zajištěna speciálními ustanoveními trestního práva. Chránit děti pomáhají orgány sociálně právní ochrany dětí v místě jejich bydliště. Mají roli jak preventivní, tj. předcházet ohrožení nebo poškození dítěte, tak podpůrnou. Pomohou dětem oběti domácího násilí uplatnit jejich práva.

Rozhodující roli mají soudy, a to zejména v případech neshody rodičů o podstatných věcech týkajících se dítěte a při úpravě poměrů dětí, jejichž rodiče spolu dočasně nebo trvale nežijí. Základem právní úpravy mezi rodiči a nezletilými dětmi je institut rodičovské zodpovědnosti. Je to tzv. ochranný institut, který je právem a povinností rodičů a zahrnuje péči o zdraví, tělesný, rozumový a mravní vývoj dítěte. Pokud osobní život a chování rodiče je v rozporu s dobrými mravy, může to být i důvod pro zákaz styku takového rodiče s dítětem, pokud je to v zájmu dítěte.

Kdy je vhodné hledat pomoc orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)?

1. Když se dítě, které oběť DN brání, stane objektem útoku násilníka, nebo násilím používaném vůči dítěti násilník oběť vydírá.
2. Když násilník na oběť křičí, je vulgární, vyhrožuje jí, bije ji, vymáhá sexuální pozornosti, ničí zařízení, ponižuje ji, a to vše v přítomnosti dětí.
3. Když děti vidí následky domácího násilí - zranění, zničené věci apod. Zapírání nepomůže, děti cítí a vidí víc, než si myslíme.

4. Když násilník finančně nepřispívá na domácnost, požívá alkohol, drogy, je závislý na hracích automatech, nepracuje, není veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, tedy přivádí rodinu do stavu nouze.
5. Když se oběť rozhodne požádat za trvání manželství (partnerství) soud o rozhodnutí, komu budou děti svěřeny do výchovy, kolik bude druhý z rodičů platit výživné, jaký bude kontakt druhého rodiče s dětmi.
6. Když se oběť rozhodne podat návrh na rozvod manželství.
7. Když pod tlakem násilností oběť spolu s dětmi opustí společnou domácnost a uchýlí se do azylového zařízení, k rodičům, k přátelům.
8. Když oběť uteče před násilným útokem bez dětí, děti jsou zadržovány druhým z rodičů a rodič, který opustil rodinu, je označován za špatného rodiče.
9. Když v rodině zasahovala policie a oběť má v ruce protokol z místa činu, lékařskou zprávu o zraněních, nebo podala trestní oznámení a eventuálně dala souhlas se zahájením trestního stíhání.
10. Když je oběť se svými silami tzv. v koncích, neví si rady, jak dál postupovat, aby neublížila dětem, nebo dokonce o ně nepřišla.¹⁸

Péče soudu o nezletilé je procesně upravena v příslušných ustanoveních občanského soudního řádu. Soud rozhoduje především o výchově a výživě nezletilých dětí, pokud rodiče spolu nežijí, nebo sice žijí, ale jeden z rodičů neplní své vyživovací a výchovné povinnosti. Nedojde-li k dohodě, rozhoduje soud o tom, do čí péče budou děti svěřeny, jak bude druhý rodič přispívat na jejich výživu, jaký bude jeho kontakt s dětmi. Soud může, vyžaduje-li to zájem dětí, styk s druhým rodičem zakázat nebo omezit. Rozhoduje o přiznání, omezení, zbavení nebo pozastavení rodičovské zodpovědnosti.

Dětské oběti domácího násilí nemají šanci zažít pocit bezpečí. Nepoznají, jaké to je moci si říci, teď na mě nikdo nemůže, naši mě nedají. Prostředí, které je obklopuje, je nevypočitatelné. Chvilé, kdy se zdánlivě nic neděje, střídají okamžiky hrůzy. I když se ze své rodiny vymaní a život se k nim obrátí přívětivější stranou, mají pocit, že ničemu nemůžou věřit.

2.4. Závěr

Charakteristická osobnost násilníka v rodině se stanovuje velmi obtížně, neboť tito lidé jsou rovnoměrně rozptýleni v celé populaci. Násilných trestných činů se dopouštějí převážně lidé pocházející z nižších sociálních vrstev. To však o domácím násilí neplatí. Lidé, kteří se dopouštějí násilí na svých blízkých, nejsou deviantní a psychopatičtí jedinci. Svým okolím jsou často vnímáni jako spořádaní a milující partneři, prostě slušní lidé. Mají dvě tváře – veřejnou a soukromou, vedou vlastně dvojí život. Svoje jednání buď bagatelizují, nebo dokonce zcela popírají. Neznají pocity studu a viny, jsou proradní a velmi úspěšně druhými manipulují. Protože mnohdy disponují vysokým IQ, dokážou rafinovaně zneužívat svoje schopnosti tak, že oběť ztrácí sebedůvěru a není schopna rozumně přemýšlet a jednat. Mnohdy pak dochází k její úplné psychické i fyzické devastaci.

Nejmarkantnějším znakem domácího násilí je opakované poškozování oběti, tj. reviktimizace. Je tedy jasné, že oběti tohoto násilí jsou oběťmi mnohonásobnými. Proč vlastně oběť od násilného partnera neodejde? Určitě to není proto, aby si zachovala existenční jistoty. Jediným přáním násilím ohrožovaných obětí je odstranění zla, které je na nich pácháno. Ale zároveň chtějí zachovat rodinu. Neodcházejí ze strachu nejen o sebe, ale především o děti. Bojí se ostudy, pomluv, ztráty podpory nejbližších, vyloučení ze společnosti a bídy. Nakonec se dostávají do situace, že už ani nejsou schopny vztah opustit.

Z celosvětových průzkumů vyplývá, že nejčastěji postihuje násilí v rodině ženy. Děti jsou považovány za nepřímé oběti domácího násilí. Ale často již pouhá přítomnost dítěte při projevech násilí v rodině znamená jeho psychické týrání. Z nepřímé oběti se tak rázem stává oběť přímá. Dalšími oběťmi mohou být staří lidé, které terorizují jejich potomci, zdravotně postižení a nemocní lidé, kteří se projevům násilí mohou bránit jen velmi těžce. Muži se stávají objektem tyranizování blízké osoby jen zřídka.

3. ŘEŠENÍ DOMÁCIHO NÁSILÍ

3.1. Jak začít?

Situace dnes vypadá tak, že oběť utíká do azylu a ten, kdo ubližuje, zůstává v bytě. Není to však ani etické, ani správné, ani výchovné. Děti tak získají pocit, že síla, brutalita a násilí se vyplatí.

Doporučení obětem domácího násilí

Protože je nesmírně těžké bránit se domácímu násilí, nabízí se některá praktická doporučení pro oběti, které se rozhodnou odejít z domova:

- u někoho, komu věří, si schovat náhradní oblečení, důležité dokumenty, nějaký peněžní obnos a náhradní klíče od bytu
- schovávat si jakýkoli důkaz o fyzickém napadání (roztrhané šaty, fotografie, pokud možno i s datem)
- popsat někomu, co se děje, popřípadě zajistit důvěryhodného svědka
- naplánovat si nejbezpečnější dobu útěku
- pamatovat si adresy zařízení, kam je možné se obrátit o pomoc
- v případě napadení zavolat policii, u napadení při telefonování nechat vyvěšený telefon
- v případě zranění zajít k lékaři, oznámit, co se stalo, a nechat případ zadokumentovat
- poučit děti a určit jim bezpečné místo v bytě
- sepsat seznam důvěryhodných osob, které může oběť kontaktovat a které budou popř. ochotny také vypovídat¹⁹

3.2. Státní orgány a domácí násilí

Domácí násilí nemůže být tolerováno a oběť má nárok na podporu společenských a státních institucí. Současné aktivity směřují především k hledání účinných cest, jak omezovat výskyt domácího násilí.

3.2.1. Úloha Policie ČR v řešení domácího násilí

Policisté jsou povinni poskytnout v rozsahu své působnosti²⁰ pomoc každému, kdo se žádostí o pomoc na ně obrátí, tedy i tomu, kdo se domáhá ochrany před protiprávním jednáním násilníka.

Policisté jsou povinni zakročit v případě, že již k násilné situaci došlo, ale také tehdy, je-li někomu vyhrožováno usmrcením, těžkou újmou na zdraví a dotyčný má důvodné obavy, že k takovému jednání dojde. V případě zastrasování, vyhrožování, vydírání, psychického, fyzického a sexuálního násilí by měla oběť tuto skutečnost oznámit, může tak zabránit jejímu opakování.

Podle celorepublikových statistik Policie České republiky postihuje domácí násilí 25% všech ohlášených trestných činů. K 90% všech násilných trestných činů namířených proti ženám dochází doma, 40 – 50% zavražděných žen je zabito svým vlastním partnerem. Některé průzkumné zprávy uvádějí podstatně vyšší výskyt. Podle průzkumů se odhaduje, že celkem je u nás týráno 10% žen a 1% mužů. I to je důvodem, proč se v současnosti věnuje domácímu násilí mimořádná pozornost na poli teorie, výzkumu a praxe.

Prvním důležitým okamžikem tedy je, aby se policisté o případu domácího násilí dozvěděli. Převážně se tak stává přímým či telefonickým oznámením postiženou osobou nebo osobou, která byla takovému jednání přítomna nebo se o něm sama dozvěděla.

Oznámení případu domácího násilí jsou policisté povinni vždy přijmout a poté provést další služební úkony.

Při prošetřování domácího násilí jsou policisté povinni zjišťovat a zajišťovat potřebné důkazy. Jedním z důkazů o tom, zda skutečně k nějakému násilí došlo a jaká byla jeho intenzita, bývá i zpráva lékaře. Proto je vhodné, aby poškozená osoba (za děti jejich zákonný zástupce) vyhledala lékařské ošetření a dala souhlas k vydání lékařské zprávy o svém zdravotním stavu a zjištěném rozsahu poranění. Informace z lékařské zprávy slouží k posouzení intenzity útoku a způsobeného následku. Na základě shromážděných

podkladových materiálů, důkazů a dalších skutečností je posuzována míra nebezpečnosti způsobeného činu.

Veškerým svým jednáním a konáním musí policista u sporných stran podporovat chuť komunikovat. Při správné technice aktivního naslouchání získává i agresor možnost se vyjádřit a vylíčit vše ze svého pohledu. Cílem aktivního naslouchání je nastartování komunikace mezi partnery. Aktivní policista má usměrňovat komunikaci. Důležité je vyslechnout názory všech zúčastněných, být objektivní a nespěchat s úvahou, kdo je pachatel a kdo oběť.

I nejlepší zákony vyzní naprázdno, jestliže nejsou správně uplatňovány v praxi. Citlivější a náročnější úkoly policie při kontaktu s domácím násilím si proto vyžádaly rozpracování interních metodik pro volbu optimálního postupu policistů v živých případech. Paralelně s tím se rodí interní vzdělávací a výcvikové programy pro policisty v přímém výkonu. Důraz na problémy domácího násilí se dokonce promítá i do organizačních změn uvnitř policie. V některých policejních sborech vznikají pozice specialistů na řešení případů domácího násilí. Základní výcvik a vyškolení ve vztahu k násilí v rodině by však měli absolvovat všichni příslušníci policie, kteří s danou problematikou přicházejí do styku. Především se musí naučit rozpoznávat znaky domácího násilí a musí ovládat vhodné způsoby reakce na daný konkrétní problém.

Co může oběť DN od policistů vyžadovat? Měla by trvat na odděleném výsledku od násilníka, na dokumentaci události (fyzická zranění, psychický stav nezletilých dětí, stav bytu atd.), na sepsání protokolu o zákroku a provedených policejních opatření. Rovněž by si měla vyžádat kopii sepsaného protokolu. Doklady o opatřeních policie i o dalším šetření mají velký význam pro další kroky, a to nejen v rámci případného přestupkového nebo trestního řízení.

Osoba, která se stala obětí domácího násilí, má být poučena o možnostech podání trestního oznámení a zahájení trestního stíhání, ke kterému v případě příbuzenského vztahu (nejčastěji jde o manžela) musí dát souhlas.²¹ Tento souhlas by neměla odpírat, neboť tím komplikuje další řízení ve věci dětí (svěření do péče, kontakt s otcem, stanovení výživného, řízení o rozvod manželství, ...). Zásah policie a souhlas oběti s trestním stíháním násilníka může působit i preventivně, zejména jde-li o počátek tzv. spirály domácího násilí.

Podání trestního oznámení

§ 158 trestního řádu stanoví, že státní zástupce, vyšetřovatel a policejní orgán jsou povinni přijímat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a co nejrychleji je vyřizovat.²³ To v praxi znamená, že trestní oznámení je možno podat na kterémkoli oddělení policie, ale také na jakémkoli státním zastupitelství. Tyto orgány mají povinnost trestní oznámení přijmout a bez průtahů věc vyšetřit.

Ideální je podat trestní oznámení na oddělení služby kriminální policie a vyšetřování v místě, kde došlo ke spáchání trestného činu. Podání trestního oznámení na státním zastupitelství se doporučuje v případě, že má poškozený, resp. oznamovatel, pochybnosti o nepodjatosti policie a o její objektivitě. Tato pochybnost bývá často vyvolána domnělými přátelskými vztahy a konexemi pachatele se zástupci orgánů činnými v trestním řízení, a to zejména v menších městech. V takovém případě je tedy vhodné učinit podání na státním zastupitelství, a to z toho důvodu, že se jedná o orgán, který dozoruje celý průběh vyšetřování.

Trestní oznámení může podat kdokoli, nikoli pouze poškozený, lze jej podat ústně či písemně. V případě, že se oznamovatel rozhodne podat trestní oznámení ústně, může zajít osobně na kterékoli policejní oddělení či státní zastupitelství. Tam s ním bude sepsán protokol. Další možností je podat trestní oznámení písemnou formou. V takovém případě se doporučuje v podání vylíčit všechny rozhodné skutečnosti, které o skutku, jeho domnělém pachateli a dalších okolnostech oznamovatel ví.

Mimo výše uvedené způsoby lze trestní oznámení podat telegraficky, faxem nebo dálnopisem. Každé trestní oznámení by však mělo obsahovat základní údaje zodpovídající na tyto otázky:

Kdo? - pachatel skutku

Co? - popis skutku

Kdy? - doba spáchání skutku

Kde? - místo spáchání skutku

Jak? - způsob jednání

Čím? - zbraň, nástroj

Proč? - motiv jednání

Následek - újma na zdraví, na majetku, ...

Skutečnost, že od okamžiku spáchání skutku již uplynulo několik dní, samozřejmě nebrání podání trestního oznámení. Promlčecí doba, po jejímž uplynutí již není možno provést trestní řízení, se pohybuje řádově v letech. V případě ublížení na zdraví je např. délka promlčecí doby stanovena trestním zákonem na dobu tří let.²⁴

3.2.2. Přístup dalších státních orgánů k problematice domácího násilí

Státní zastupitelství

Státní zástupci, kteří řeší případy domácího násilí, by měli stejně jako policisté projít speciálním výcvikem, který jim nejen umožní se lépe v dané problematice orientovat, ale rovněž jim pomůže při určení přiměřeného trestu pro pachatele domácího násilí. Státní zástupce by měl u soudu vystupovat vůči oběti citlivě, klidně a měl by disponovat znalostmi o dostupných službách pomoci obětem domácího násilí. Rovněž by měl mít dostatečný přehled o možnostech sociální terapie pro pachatele.

Soudy

Speciální přípravou by měli procházet i pracovníci soudů a soudci, kteří by měli být seznámeni s optimální procedurou řešení domácího násilí. Jde například o jasné pokyny, jak a za jakých okolností vyslýchat týranou osobu, jaké programy převýchovy pro pachatele jsou akreditovány státem.

Advokáti

Mají být cennou oporou pro jakoukoli oběť, pro oběti domácího násilí to platí dvojnásob, neboť ty mají více důvodů pro ambivalentní postoje a odmítání kooperace se soudem. I pro advokáty je zastupování obětí domácího násilí náročnou netypickou záležitostí. Proto vznikají i programy pro přípravu advokátů se specializací na domácí násilí.

Zařízení sociální péče

Tyto instituce mají ukázat oběti domácího násilí, že když se svým problémem vyjde „ven“, bude společností podporována. Teprve potom může fungovat krizová intervence, viktimologické poradenství a psychologická pomoc zaměřená na obnovu víry v normální život a rekonstrukci životních perspektiv. Sociální pracovníci musí ovládat různé metody,

neboť se tak lépe orientují v problémech klientů a hlouběji chápou jejich obtíže. Musí být schopni přizpůsobit metody potřebám klientů a aplikovat teorii do praxe.

Zdravotnictví

Z důvodu vysoké četnosti různých podob domácího násilí by měli lékaři i ostatní zdravotnický personál absolvovat alespoň základní školení o domácím násilí. Vždyť vedle policie je to právě systém zdravotní péče, který je obětí domácího násilí k dispozici 24 hodin denně a 7 dní v týdnu. V případě domácího násilí, u kterého je vysoká míra latence, je to často lékař, který má šanci rozpoznat, že má před sebou oběť trestného činu. V této oblasti se již dnes učinilo několik významných kroků, byly vydány manuály pro lékaře a střední zdravotnický personál.

Pokud se s oběťmi domácího násilí po činu zachází nešetrně, stávají se oběťmi opakovaně v rámci sekundární viktimizace, kdy jsou zraňovány přístupem těch, od kterých by takové jednání nepředpokládaly.

Škola

Informovanost pedagogů o týrání, zneužívání a zanedbávání dětí jako základního předpokladu pro včasné odhalení jakékoliv formy interpersonálního násilí uplatňovaného na dítěte je nízká. O týrání a zneužívání slyší hlavně ve veřejných sdělovacích prostředcích, o plném znění definice syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte je informována jen jejich malá část.

Je třeba se zabývat kvalitnějším vzděláváním pedagogů a vychovatelů dětí a zvyšovat tím jejich profesionální odpovědnost. Učitel by se měl seznámit se všemi poznatky o psychické, fyzické, sociální a emoční zátěži v interakci s životním a pracovním prostředím dítěte a naučit se znát rizika poškození zdraví vyplývající z nepřiměřené zátěže organismu. Každý učitel může pomoci týranému a zneužívanému dítěti. Musí ovšem zvládnout základní informace o syndromu CAN, o právech dítěte a v neposlední řadě blíže poznat osobní a rodinnou anamnézu ohrožených dětí.

Dnes by již malé děti měly vědět, co je domácí násilí. Mělo by se o něm mluvit ve škole. Učitelé by si měli všimnout drobných signálů, které mohou nasvědčovat tomu, že dítě zažívá

domácí násilí. Projevit se to může v náhlých změnách v jeho chování, kdy se třeba z upovídaného a hravého kluka či holčičky stává zamlklý, duchem nepřítomný a plachý, anebo naopak úporně snaživý žák. Známkou toho, že se v rodině něco děje, může být i naráz zhoršený prospěch.

Místní samospráva

Obec jako subjekt mající blízký kontakt s oběťmi a pachateli konkrétních projevů domácího násilí může přispět k včasnému podchycení jednotlivých případů domácího násilí a ke zlepšení přístupu k tomuto fenoménu.

Významnou roli zde hraje osvěta. Z hlediska informovanosti oběti, ale i širší veřejnosti může být velice užitečný např. přehled o všech místních službách vhodných pro oběti domácího násilí vypracovaný formou letáku. Konkrétní forma pomoci obětem může být realizována prostřednictvím podpory v oblasti bydlení, a to zejména finančním podílem obce na provozu azylových domů nebo poskytováním jiného typu přechodného ubytování.

3.2.3. Činnost nevládních a neziskových organizací

V roce 1995 vzniklo volné sdružení pěti ženských organizací, tzv. **Koordinační kruh prevence násilí na ženách**. Od svého vzniku realizoval celou řadu společenských aktivit, které upozorňovaly veřejnost i státní orgány na nedostatky v oblasti násilí na ženách.

Koordinační kruh prevence násilí na ženách tvoří:

Občanské sdružení **ROSA** – centrum pro týrané a osamělé ženy se zabývá pomocí ženám - obětem domácího násilí od roku 1993. Jako první v ČR provedla ROSA dvě sociologické sondy, které prokázaly, že domácí násilí u nás nejen existuje, ale vyskytuje se v alarmujícím množství. ROSA poskytuje psychosociální, právní poradenství ženám - obětem domácího násilí. Snahou je poskytnout každé klientce specializované, odborné komplexní poradenství (individuální, opakované, ale i formou klubu, skupiny). V ROSE poskytují bezplatné poradenství již několik let socioterapeutky, psycholožky, právničky, v závažném případě se schází intervenční tým.²⁵

ProFem, o.p.s. - konzultační středisko pro ženské projekty. Působí od roku 1993 a zaměřuje se na problematiku porušování ženských lidských práv, především na problematiku násilí na ženách. Od roku 1998 proFem realizuje projekt AdvoCats for Women, který byl zahájen jednoročním školením žen - právniček za účasti organizací Amnesty for Women z Hamburku a Aliancie žien Slovenska. V rámci tohoto projektu bylo proškoleno 26 českých a slovenských právniček, z nichž některé v projektu pracují dodnes.²⁶

Gender studies, o.p.s. zajišťuje osvětovou a vzdělávací činnost v oblasti gender problematiky. O problematice domácího násilí systematicky informuje veřejnost.

Elektra – občanské sdružení zaměřené na pomoc sexuálně zneužívaným a znásilněným ženám. Hlavním cílem je pomoci ženám, které byly sexuálně zneužívány především v dětství a u nichž většinou došlo k narušení psychosexuálního vývoje. Poskytuje individuální, skupinové i párové terapie, pořádá přednášky, spolupracuje s dětskými krizovými centry, manželskými poradnami a dalšími zařízeními.²⁷

La Strada vytváří a koordinuje aktivity zaměřené na prevenci obchodu se ženami. Poskytuje informace o riziku pracovní migrace v prostituci a v jiných právně nezajištěných pracovních sektorech. Podporuje ženy, které se staly oběťmi obchodu se ženami, poskytuje jim lékařské a psychologické konzultace, krátkodobý útulek a pomáhá jim vytvářet osobní perspektivy do nejbližší budoucnosti.²⁸

Občanské sdružení **Bílý kruh bezpečí** (dále jen BKB) více než deset let využívá všech možností jako nestátní organizace pro zlepšení situace obětí kriminality včetně obětí domácího násilí. Problému se věnuje od roku 1996. Zájem o tento fenomén byl vyvolán vysokým počtem klientek přicházejících s problémem domácího násilí do poraden pro oběti trestných činů.

Bílý kruh bezpečí poskytuje obětem trestných činů bezplatné, odborné a diskrétní konzultace prostřednictvím šesti poraden, ve kterých pracují bez nároku na odměnu zejména právníci, psychologové a lékaři. Kromě konzultací s odborníky nabízí BKB ve zvlášť závažných případech spojených s násilným trestným činem nadstandardní služby. Dobrovolníci z BKB doprovázejí oběti případně pozůstalé k soudu, navštíví zraněné oběti v nemocnici a zprostředkují jim další potřebné služby.

Nadstandardní služby BKB:

1. Víkendové pobyty pro klienty BKB

Od roku 1995 pořádá BKB víkendové psychorekondiční pobyty pro oběti násilné trestné činnosti, případně pro jejich pozůstalé. Víkendové pobyty jsou organizovány dvakrát v roce a jsou spojeny s relaxací, zdravotní rehabilitací, rozhovory s psychologem, pracovní terapií a setkáními se zajímavými lidmi. Přednostně se tyto pobyty nabízejí klientům, kteří již využili poradenských služeb BKB.

2. Doprovody k soudům

Na požádání ve zvlášť závažných případech spojených s násilným trestným činem doprovázejí dobrovolníci BKB poškozené (oběti, svědky, případně pozůstalé) k hlavnímu líčení před soudem, kde jim poskytují praktickou pomoc, radu, morální a psychickou podporu.²⁹

Další specializované služby obětem poskytuje v Brně působící **Poradna pro ženy v tísní**. Jedná se o autonomní projekt při občanském sdružení *Liga lidských práv*.³⁰

Od roku 2001 je za podpory EU v provozu **Linka právní pomoci ženám** - obětem domácího násilí, dále pak **Fond právní pomoci ženám - obětem násilí**, určený na úhradu advokátního zastoupení. Fond je dosud limitován podporou ze zahraničí. V roce 2002 se začala uskutečňovat také sociálně právní školení pro sociální pracovníce a pracovníky. Za podpory EU postupně vzniká **Právní poradenské centrum pro ženy - oběti násilí**. Od září 2002 začala fungovat síť právního poradenství a zastupování žen - obětí násilí s pobočkami v Praze, Brně a Mostu.³¹

Od roku 1990 u nás vznikají různé typy **azylových domů a krizových zařízení pro týrané ženy a děti**, které se liší podmínkami pro přijetí a režimem provozu, jakož i rozsahem poskytované pomoci. Existence a rozvoj těchto zařízení je významným pokrokem. Avšak situace, kdy azylové domy suplují dostatek nabídky sociálních bytů a problém domácího násilí není systémově řešen, bude každý nový azylový dům v krátkém čase kapacitně přetížen a dlouhodobě nedostupný dalším žadatelům. Nezřídka se stává, že odchod do azylového domu je pro oběť domácího násilí jedinou možností, jak se vyhnout dalším násilným střetům s partnerem a jak sobě a dětem, byť jen dočasně, zajistit bezpečné útočiště.

Azylové domy svou samotnou existencí chrání oběti před případným vyhrocením situace, která by mohla vést k vážné újmě na zdraví nebo ke smrti. Je proto žádoucí, aby orgány státní správy a místní samosprávy podporovaly rozvoj a provoz azylových domů pro oběti domácího násilí.

V této oblasti jsou v nemalém předstihu církevní organizace, které nabídku svých azylových domů neustále rozšiřují. V současné době je jich v České republice kolem třiceti. Současné kapacity azylových domů jsou však vyčerpány, a proto je do budoucna nutné v rozvoji takovýchto domů pokračovat.

Kontakty na některé nevládní a neziskové organizace jsou uvedeny v příloze č. 4 „Kde hledat pomoc?“

3.3. Závěr

Ochrana obětí domácího násilí je uplatňována obecně v rámci občanského, rodinného, přestupkového práva a v trestním zákoně. Platné právní předpisy především naznačují spíše teoretické možnosti, jak chránit lidskou důstojnost oběti a jak jí pomoci. Postrádáme v nich hlavně možnosti, jak domácí násilí stíhat a trestat a jak účinně oběti pomoci.

Oběti násilí potřebují jak praktickou, tak duševní podporu, která jim v případě, že se rozhodnou svoji situaci řešit, pomůže a posílí je. Program účinné pomoci by měl zahrnovat materiální pomoc, tj. zabezpečení bydlení, péče o děti a přístup k veřejným službám, dále právní pomoc, která navrhne oběti řešení otázky opatrovnictví dětí, majetkových vztahů a finanční podpory ve výjimečných situacích. Velmi důležitou součástí pomoci obětem násilí v rodině je i následná terapeutická péče, která je nezbytná i v době, kdy už má oběť základní existenční problémy vyřešeny. Deprese u týraných lidí totiž přetrvávají ještě hodně dlouhou dobu.

Je proto důležité vytvořit v České republice síť specializovaných poradenských center, azylových domů a následné terapeutické péče, neboť těchto zařízení je u nás stále velký

nedostatek. Pokud již taková zařízení existují, jsou umístěna většinou ve velkých městech, dostupnost pro vzdálenější oblasti je tak složitá.

Oběť po útěku z domova většinou nedisponuje dostatkem finančních prostředků, aby si mohla dovolit zaplatit kvalitní právní zastupování, proto by se měla obětem domácího násilí poskytovat bezplatná právní pomoc ze strany kvalitních, informovaných a citlivých právníků. Současná praxe je však taková, že málokterý právník má zájem o zastupování v případě, který se týká domácího násilí. Buď je to pro něj málo atraktivní, nebo je o dané problematice nedostatečně informován a sám neví, jak v této situaci postupovat.

Ministerstvo vnitra věnuje pozornost řešení problematiky domácího násilí především prostřednictvím aktivit Odboru prevence kriminality. Ten pravidelně spolupracuje s ženskými organizacemi (Rosa, proFem, Gender studies, Elektra, La Strada), společně realizují informační kampaně s cílem informovat co nejširší veřejnost tak, aby vnímala domácí násilí jako závažný problém. Jejich společným úspěchem byla novelizace trestního zákona - § 215 a). Policie rovněž věnuje domácímu násilí zvýšenou pozornost. Organizuje různá školení, aby si policisté prohloubili znalosti v přístupu k obětem domácího násilí. Školením procházejí i učitelé, kteří sehrávají důležitou roli při odhalování násilí páchaného na dětech. Ministerstvo práce a sociálních věcí se rovněž zapojuje do boje proti domácímu násilí, snaží se finančně přispívat na činnost organizací podporujících oběti násilí v rodině.

Člověk má právo na život, má právo na to, aby s ním nebylo zacházeno nelidsky, ponižujícím způsobem. Má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Každý se může těchto práv dovolávat a všechny státní orgány mají povinnost zajistit ochranu všem občanům.

4. JAKÉ JSOU MOŽNOSTI PREVENCE DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Základním pilířem efektivních opatření proti domácímu násilí musí být negativní postoj veřejnosti založený na nulové toleranci této specifické formy protiprávního chování. Je proto potřebné prostřednictvím mediálních kampaní informovat širokou veřejnost o závažnosti a nepřijatelnosti domácího násilí, jeho znacích a projevech a možných způsobech pomoci.

Veřejné mínění, které domácí násilí nebude tolerovat, je základním stavebním kamenem, na kterém je možné vybudovat systém prevence a represe postihující toto násilné chování. Jako účinný způsob prevence je preferována proklamace nenásilí ve školách a v médiích. Ta by měla být zaměřena na obecné hodnoty lidského soužití – toleranci, respekt a rovnoprávnost pohlaví.

Prevenici rozdělujeme na primární, sekundární a terciární.

1. **Primární prevence** – znamená počínat si tak, aby k určitému neblahému společenskému jevu nedocházelo, tedy předejít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku, nedat mu příležitost, nedat mu půdu, v níž by mohl zapustit kořeny. Tato preventivní opatření můžeme rozčlenit na:
 - *Působení na širokou veřejnost* – působení na všechny obyvatele tak, aby se společnost stala citlivější a vnímavější vůči ostatním. Musí se vytvořit taková společenská atmosféra, aby se nebezpečí násilí v rodině stalo nepřehlédnutelným.
 - *Působení na rodiče a vychovatele* – cílem primární prevence u rodičů a vychovatelů je vybudovat u dětí systém hodnot, postojů, názorů a vědomostí a vytvořit podmínky pro kvalitní a bezpečný život.
 - *Působení na odborné pracovníky* – především na psychology, pedagogy, policisty, soudce, advokáty, lékaře, kteří přicházejí do styku s problémem domácího násilí, aby byli odborně dostatečně připraveni na řešení vzniklých situací.
2. **Sekundární prevence** – zaměřuje se především na odhalování případů domácího násilí a vytipování rizikových skupin, rizikových životních situací a rizikových rodin, kde by mohlo k násilí docházet. Prevence na této úrovni předpokládá rychle a dobře fungující zachytný systém, tj. zařízení poradenské služby, rovněž dobře fungující systém prováděcí.

3. *Terciární prevence* – má náležitými opatřeními ve prospěch jedince již postiženého zabránit zhoršování jeho situace a najít co nejpříjemnější řešení.

Ani sebedokonalejší právní rámec a sebelepší následná pomoc však nesníží počet žen, dětí a mužů poškozovaných domácím násilím. Jedinou možností, jak tomuto nežádoucímu jevu čelit, je změna myšlení a pohledu široké veřejnosti na problematiku násilí mezi blízkými. Pokud nepřikročíme k cílené kultivaci společenských vztahů, počínaje dětmi a mládeží a politickou reprezentací konče, nic podstatného se nezmění. Je načase přestat tento problém bagatelizovat a odložit lhostejnost.³²

5. ZAKOTVENÍ DOMÁCIHO NÁSILÍ V LEGISLATIVĚ

Po celá staletí bylo domácí násilí považováno za ryze soukromou záležitost. Situace se změnila v souvislosti se zásadními politickými a hospodářskými změnami především po druhé světové válce, kdy se ženy začaly domáhat nejen uplatnění ve veřejném životě, ale současně také ekonomické emancipace. To vše způsobilo, že se začaly otevírat dveře do soukromí rodin.

Úsilí učinit ze soukromého problému problém společenský začíná v sedmdesátých letech minulého století v USA. Začíná se otevřeně hovořit o znásilňování, zneužívání a týrání, ke kterým v intimitě rodiny dochází. Ženy vyprávějí své příběhy sociálním pracovnícům, vznikají první azylové domy pro ženy a krizová centra.

Součástí tohoto hnutí byly i statistické průzkumy, které poukazovaly na výskyt násilí mezi partnery i v širší rodině. Bylo poukazováno na nutnost řešení násilí na ženách nejen v individuální, ale i celospolečenské rovině.

Do povědomí odborné veřejnosti mohla proniknout rezoluce o potírání domácího násilí přijatá v roce 1985 na VII. kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Miláně a Doporučení výboru ministrů Rady Evropy R85(4) o násilí v rodině, které definuje domácí násilí, odsuzuje ho, nabízí modelové postupy prevence a pomoci obětem. V otázce kriminalizace domácího násilí je „Doporučení ...“ zdrženlivé. Nechává na členských státech, zda jeho postih začlení do svého právního řádu, respektive jeho sankcionování doporučuje jen v extrémních případech a v obecném zájmu. Oba tyto pojmy blíže nespecifikuje. Tento názor není však akceptován řadou mezinárodních organizací, které otázku nepostihování domácího násilí postulují jako otázku nedodržování lidských práv a nerovného přístupu k prosazování práva žen, které spolu s dětmi jsou domácím násilím nejvíce ohroženy. Rezoluce z mezinárodního fóra od roku 1979 až po rok 1995 stále důrazněji volají po tom, aby jednotlivé státy ve svém právním řádu přijaly normy označující domácí násilí za protiprávní, postihovaly pachatele a chránily jeho oběti. V roce 1996 předkládá Hospodářský a sociální výbor OSN Rámcový model pro legislativu postihující domácí násilí.

Deklarace OSN o odstranění násilí páchaného na ženách byla schválena Valným shromážděním OSN v prosinci 1993. Za násilí páchané na ženách je považován „každý projev rodově podmíněného násilí, který má nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální, nebo duševní újmu, nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, zastrašování a úmyslné omezování osobní svobody, a to jak ve veřejném, tak soukromém životě“. Státy jsou nabádány, aby všemi vhodnými prostředky bezodkladně prováděly politiku vedoucí k odstranění násilí na ženách, aby násilné činy namířené proti ženám byly vyšetřeny a v souladu s právními předpisy daného státu potrestány.

Vídeňská deklarace byla přijata na Světové konferenci o lidských právech v červnu 1993 ve Vídni. Artikulovala jasně, že „lidská práva žen a dívek jsou nezczizitelnou, integrální a nedílnou součástí všeobecných lidských práv“. V rámci této koncepce je poprvé požadována odpovědnost státu za strukturální podmínky, které násilí na ženách mohou podporovat nebo naopak omezit.

Pekingská deklarace přijatá na 4. světové konferenci o ženách v září 1995 v čl. 118 uvádí, že „násilí páchané na ženách je projev historicky nerovnoprávných mocenských vztahů mezi ženami a muži, které vedly k nadvládě mužů nad ženami a k diskriminaci žen a které brání ženám se plně rozvinout“. Čl. 112 pak upozorňuje na dodržování lidských práv: „Násilí páchané na ženách brání ženám využívat lidská práva a svobody, porušuje tato práva, nebo je anuluje“. V čl. 113 Pekingské deklarace je definováno násilí na ženách jako „jakýkoliv čin násilí proti druhému pohlaví, který vede nebo je pravděpodobné, že povede k tělesnému, sexuálnímu nebo psychickému poškození nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, vynucování a nebo úmyslného zbavení svobody, ať k tomu dochází v soukromí, nebo na veřejnosti“.

V zemích Evropské unie, kde žije 170 milionů dívek a žen, se odhaduje, že mužským násilím je jich postiženo 42 - 56 milionů. V rámci průzkumů domácího násilí udávají různé země asi 3% mužských obětí.

V ČR neexistuje odborná sociologická studie o výzkumu domácího násilí, která by vedle četnosti zodpověděla i otázky směřující k jednotlivým násilným vztahům (násilí mezi partnery, násilí orientované na děti, násilí vůči seniorům). Počet a frekvence násilí v rodinách

se buď odvozuje od dílčích sond, které provádějí jednotlivé neziskové organizace, nebo z analogických studií a průzkumů ze zahraničí. Podle publikace „Domestic Violence against Women and Viroso“ udává např. Kanada 29% ženských obětí násilí, Švýcarsko 20%, Velká Británie 29%, USA 28%. V ČR se podle odhadů organizace ROSA pohybuje počet ženských obětí mezi 10 - 30%. Bílý kruh bezpečí odhaduje četnost výskytu obětí na 16%.³³

5.1. Domácí násilí a české právo

Domácím násilím není jen ublížení na zdraví v partnerském vztahu, jehož obětí je žena a pachatelem muž. Taková forma jednání je sice nejčtenější, není však výlučná. Stejně tak rodiče se mohou takového jednání dopouštět vůči svým dětem, dospělé děti vůči svým rodičům, dokonce i prarodičům, sourozenci navzájem a ženy vůči mužům.

Přestupky

Nejčtenějšími přestupky, se kterými se setkáváme v situacích domácího násilí, jsou přestupky proti občanskému soužití a proti veřejnému pořádku.

Přestupku proti občanskému soužití se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch, kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví, kdo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.³⁴

Časté jsou také přestupky proti veřejnému pořádku. Přestupku se dopustí ten, kdo neuposlechne výzvy veřejného činitele při výkonu jeho pravomoci, poruší noční klid, vzbudí veřejné pohoršení.³⁵

Trestní právo hmotné

Nejčtenější trestné činy, jež mohou být páčány v rámci domácího násilí, jsou v současné době upraveny zejména v hlavě páté, šesté, sedmé a osmé trestního zákona³⁶. Jde o trestné činy:

- vzbuzení důvodné obavy podle § 197a

- týrání svěřené osoby podle § 215
- týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a
- vražda podle § 219 a pokus o vraždu podle § 8 k § 219
- ublížení na zdraví podle § 221
- úmyslná těžká újma na zdraví podle § 222
- omezování osobní svobody podle § 231
- vydírání podle § 235
- útisk podle § 237
- porušování domovní svobody podle § 238
- znásilnění podle § 241
- pohlavní zneužívání podle § 242 a § 243a
- neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo k nebytového prostoru podle § 249a trestního zákona.

Trestní právo procesní

V současné době je omezena možnost trestního postihu pachatelů domácího násilí, protože je jejich stíhání podmíněno souhlasem oběti³⁷, je-li tato ve vztahu k pachateli osobou blízkou³⁸.

Jedním ze základních práv poškozeného je možnost dát se zastupovat. Poškozeného může zastupovat advokát (v praxi jsou oběti domácího násilí advokáty často odmítány, a to nejen z finančních důvodů, ale i proto, že je mnohdy těžké pachatele těchto trestných činů nějakým způsobem postihnout), zmocněnec – nejčastěji z řad nevládních organizací (výhodou tohoto zastoupení je znalost problematiky domácího násilí), ustanovený zmocněnec. Trestní řád připouští možnost bezplatné právní pomoci (či za sníženou odměnu) v ustanovení § 51a.

V případech domácího násilí není dostatečně využíváno ustanovení § 183a trestního řádu, které umožňuje vyslechnout svědka mimo hlavní líčení. Při výslechu svědků je možné použít i ustanovení § 209 trestního řádu, který umožňuje vyslechnout svědka bez přítomnosti obžalovaného v soudní síni.

Občanské právo

Možnosti ochrany obětí domácího násilí najdeme zejména v občanském zákoníku a v institutu předběžného opatření, který upravuje občanský soudní řád.

Oběť domácího násilí může být osvobozena od soudních poplatků a záloh zcela nebo zčásti. Podmínkou osvobození od soudních poplatků jsou nedostatečné finanční podmínky, špatná sociální situace a skutečnost, že nejde o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva.³⁹ Oběť dále může požádat soud podle § 30 občanského soudního řádu o stanovení právního zástupce (advokáta), je-li její finanční situace natolik nepříznivá, že splňuje podmínky určené pro osvobození od soudních poplatků.

Oběť má v občanském právním řízení dva způsoby, jak se domáhat svých práv. Buď může podat žalobu a čekat, až bude projednána, nebo může před podáním žaloby či současně s ní podat také návrh na vydání předběžného opatření podle ustanovení § 74 a následujících občanského soudního řádu. O vydání předběžného opatření má být ze zákona rozhodnuto do 7 dnů.

Předběžným opatřením může soud podle § 76 odst. 1 občanského soudního řádu uložit účastníkovi zejména, aby platil výživné v nezbytné míře, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud, aby nenakládal s určitými věcmi nebo právy a něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel (např. zdržel se násilného chování).

Z občanskoprávního hlediska je stěžejním problémem každé oběti žijící v rodině postižené domácím násilím zejména okamžité řešení bytové otázky. Chtějí-li zabránit násilí, které je na nich pácháno, a začít řešit svoji situaci, nemají jinou možnost než z bytu (domu) i se svými dětmi utéct. Nejčastěji řeší tuto situaci odchodem ke svým rodičům, přátelům, známým, zatímco jejich partner užívá jejich společný byt sám. Oběti ale zpravidla nemají kam jít. Rozhodne-li se oběť odejít z bytu, nabízí se jí možnost bezprostředně podat návrh na zrušení společného nájmu bytu z jí nezaviněných důvodů zvláštního zřetele hodných⁴⁰. V soudní praxi však, nejsou-li manželé dosud rozvedeni, rozhoduje soud v neprospěch oběti s argumentem, že podle svého řazení v občanském zákoníku je ustanovení § 702 odst. 2 míněno pouze pro úpravu zrušení práva společného nájmu nemanželů.

Rodinné právo

Podstatou rodičovské zodpovědnosti je především právo a povinnost rodiče o dítěti rozhodovat, zastupovat jej a spravovat jeho jmění. Je to tzv. ochranný institut, který je právem, ale i povinností obou rodičů a zahrnuje péči o zdraví, tělesný, rozumový a mravní vývoj dítěte.

Když nejsou rodiče rozvedeni a poměry k dětem neupravil soud, záleží na ústní dohodě rodičů, v jakém rozsahu se budou děti s druhým rodičem stýkat. Pokud byly děti svědky domácího násilí, je potřeba, aby se jejich styk s násilnickým rodičem dočasně omezil či úplně přerušil. Nezbytné je to v situaci, kdy se žena i s dětmi dočasně uchýlí do azylového zařízení.

Pokud byla oběť donucena odejít ze společné domácnosti k příbuzným nebo do azylového zařízení, a tedy nevede s otcem dětí společnou domácnost, je třeba, aby byl rychle podán návrh na zahájení řízení o úpravu práv a povinností k dětem na dobu do rozvodu.⁴¹

Styk rodičů s dítětem upravuje § 27 zákona o rodině. Soud může současně s rozhodnutím o svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů upravit styk druhého rodiče s dítětem, jestliže to vyžaduje zájem dítěte a poměry v rodině.

Zásahem do rodičovské zodpovědnosti je ve smyslu § 44 odst. 2 zákona o rodině omezení rodičovské zodpovědnosti. Soud omezí rodičovskou zodpovědnost tomu z rodičů, který nevykonává řádně povinnosti z této zodpovědnosti vyplývající a vyžaduje-li to zájem dítěte. Dále ve smyslu § 44 odst. 3 zákona o rodině může dojít ke zbavení rodičovské zodpovědnosti. Pokud se rodič dopustí úmyslného trestného činu proti svému dítěti, např. týrání svěřené osoby (§ 215 trestního zákona), ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 trestního zákona), pohlavní zneužívání (§ 242 trestního zákona), soud vždy posoudí, zda nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti.

Podle ustanovení § 32 zákona o rodině mají být rodiče osobním životem a chováním příkladem svým dětem. Pokud dochází k porušování či zanedbávání povinností vyplývajících z institutu rodičovské zodpovědnosti, nebo dokonce ke zneužívání těchto práv, může soud tuto skutečnost zohlednit při rozhodování soudu při svěření dítěte do výchovy jednoho

z rodičů. Kritéria pro svěřeni nezletilých dětí do výchovy jak za trvání manželství, tak pro dobu po rozvodu jsou upravena § 26 zákona o rodině.

Oběť domácího násilí se zpravidla nevyhne rozvodu, pokud se rozhodne svoji situaci vyřešit. Manželství soud rozvede, pokud je hluboce a trvale rozvráceno a nelze očekávat obnovení manželského soužití.⁴² K rozvodu manželství však nedojde, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě práv a povinností k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Bez takového pravomocného rozhodnutí nelze manželství vůbec rozvést.⁴³

Teprve nabytím právní moci rozvodu manželství se mohou začít řešit majetková práva manželů a především otázka bydlení, pokud o těchto otázkách nebyla uzavřena dohoda podle § 24a zákona o rodině, což nebývá v případech domácího násilí obvyklé.

Následky pro odsouzeného

Trestné činy, které se nejčastěji skrývají pod označením domácí násilí - s výjimkou vraždy, úmyslné těžké újmy na zdraví a znásilnění - mohou být potrestány maximálně 3 lety trestu odnětí svobody.

Na trestné činy s touto trestní sazbou se vztahují tzv. alternativní tresty, tj. ty, které nejsou spojeny s výkonem trestu odnětí svobody (podmíněné odsouzení prosté nebo s dohledem probačního úředníka, peněžitý trest, obecně prospěšné práce). Nemusí dojít ani k pravomocnému odsouzení, protože za určitých podmínek je možno při tzv. odklonu trestní stíhání podmíněně zastavit, eventuálně schválit tzv. narovnání mezi pachatelem a poškozenou. Tato alternativa není pro případy domácího násilí vhodná.

Určitou perspektivu nacházíme ve stanovení přiměřených omezení a povinností pachatelů v rámci alternativního řešení trestní věci. Např. zdržet se nadměrného požívání alkoholu, povinnost absolvovat psychosociální výcvik. Speciální kursy pro pachatele násilných trestných činů v rodině nebo domácnosti nejsou bohužel zatím v ČR na pořadu dne.⁴⁴

5.2. Legislativní úpravy vybraných států EU

Slovensko

Slovensko a Česká republika vycházely při vytváření právní úpravy ochrany před domácím násilím ze stejných zdrojů a stejné legislativy existující ve společném státě před 1.1.1993. Česká republika však zůstala za Slovenskem daleko pozadu. Zatímco Slovensko již přijalo ucelený systém právních předpisů, které mají chránit oběti domácího násilí, Česká republika až v prosinci 2003 zapracovala do svého právního systému cestou novely trestního zákona dílčí opatření trestnosti domácího násilí (jedná se o § 215 a týrání osoby blízké nebo žijící ve společném obydlí).

Na prosazení legislativních změn týkajících se řešení domácího násilí mají největší podíl neziskové organizace, z nichž čelní místo zaujímá Aliancia žien Slovenska. Tato organizace sdružuje především odborníky z praxe, kteří dobře znají scénu domácího násilí nejen na Slovensku, ale i v zahraničí, neboť zde absolvovali několik specializovaných programů, a řadu erudovaných právníků. Tato skupina po konzultacích s dalšími slovenskými i zahraničními neziskovými organizacemi, které se věnují problematice domácího násilí, přišla v létě 2001 s iniciativou novel zákonů týkajících se domácího násilí.

Zásadní průlom v právní úpravě ochrany před domácím násilím na Slovensku způsobila již novela trestního zákona (zákon č. 140/1961 Zb. /dále jen trestní zákon/) provedená zákonem č. 183/1999 Zb., kterým byla rozšířena skutková podstata trestného činu týrání osoby svěřené podle ustanovení § 215 trestního zákona o týrání osoby blízké, avšak konečnou podobu efektivní ochrany obětí domácího násilí dostalo toto ustanovení až s novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 421/2002 Zb.

Nová podoba ustanovení § 215 trestního zákona obsahuje mnoho pozitiv, z nichž za nejzásadnější pokládáme skutečnost zákonného zakotvení nekompromisního postoje a reakce státu jako odpověď na domácí násilí.

Mezi další ustanovení trestního zákona dotčená změnou provedenou zákonem číslo 421/2002 Zb. ve prospěch ochrany společnosti před domácím násilím patří:

- osoba odsouzená za trestný čin týrání blízké a svěřené osoby, sexuálního zneužívání

- a obchodování s lidmi může být podmíněně propuštěna nejdříve až po vykonání 2/3 uloženého trestu odnětí svobody (§ 62);
- soud může uložit ochranné léčení pachateli, který spáchal trestný čin vůči osobě blízké nebo svěřené, pokud lze vzhledem k jeho osobě důvodně předpokládat, že bude v násilném jednání pokračovat (§ 72);
 - je definován pojem „přiměřené omezení či povinnost“, kterým se rozumí příkaz na pozitivní chování směřující k vedení řádného způsobu života, které je součástí trestu nebo podmíněného propuštění a souvisí se spáchaným činem. Omezení spočívá mimo jiné v zákazu přiblížit se k poškozenému na vzdálenost menší než 5 m a zdržovat se v blízkosti obydlí poškozeného (§ 89 odst. 23);
 - je stanovena trestnost maření výkonu předběžného opatření uloženého v občanském soudním řízení (§ 171 odst. 3);
 - je uložen přísnější trest pachateli za vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu, že čin bude na osobě blízké nebo na osobě, která je v jeho péči či výchově, vykonán (§ 197a odst. 2).

Z beder obětí domácího násilí tak byla změnou ustanovení §163a trestního řádu sňata odpovědnost za rozhodnutí o trestnosti činu pachatele, neboť na základě tohoto ustanovení již v případech trestných činů násilí proti skupině obyvatelstva a proti jednotlivci, ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání, znásilnění nebude k trestnímu stíhání toho, kdo byl v čase spáchání trestného činu ve vztahu k poškozenému manželem či druhem, třeba souhlasu poškozené.

Novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 424/2002 Zb. byla zkrácena lhůta pro vydání předběžného opatření, týká-li se toto osob nezletilých či osob ohrožených násilím.

Novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 526/2002 Zb. byla stanovena premisa, že násilný manžel nemá nárok na poskytnutí náhradního bytu v případě rozhodování o zrušení práva společného nájmu bytu manželi a určení jeho výhradního nájemce.⁴⁵

Rakousko

Asi nejzásadnější průlom v ochraně před domácím násilím byl učiněn v roce 1997 v Rakousku, kdy vstoupil v účinnost „Spolkový zákon na ochranu před domácím násilím“. Znamenal totiž definitivní průlom v nahlížení na střet práva soukromého a veřejného, když zakotvil možnost vyklidit násilníka na čas z bytu, k němuž má nějaké právo. Zákon tak učinil pachatele za násilí plně odpovědného. Od této chvíle to již není oběť, kdo musí utíkat, skrývat se před násilníkem v různých azylových zařízeních, ztratit své sociální okolí, kontakty, domov za současného strachu, co násilník zatím s bytem provede, které věci zdemoluje, prodá, koho si do bytu nastěhuje, či co se stane s bytem během nesmírně dlouhé doby, než o této otázce rozhodne soud.⁴⁶

Model řešení konkrétního případu podle spolkového zákona na ochranu před domácím násilím:

„Na počátku všeho stálo rozhodnutí týrané ženy či třetí osoby, která o týrání věděla, obrátit se o pomoc na policii. Policie buď přijela do bytu, kam byla zavolána, či oběť sama přišla na policejní služebnu. Na základě odhadu (tedy pouhé prognózy) stupně nebezpečí potom policie sdělila násilníkovi (osobě od níž nebezpečí pro jiné vychází), že nesmí po určitou dobu až do dalšího opatření vstoupit do bytu, kde bývá ohrožená osoba. Zákaz vstupu se vztahoval rovněž na bezprostřední okolí předmětného bytu, přičemž násilník byl policisty podrobně instruován, co se pojmem „bezprostřední okolí“ rozumí. Policisté též odebrali násilníkovi klíče od bytu. Kdyby násilník vydaného zákazu neuposlechl, byl by stíhán pro přestupek, po opakovaném neuposlechnutí by mu hrozilo předvedení. Do tří dnů po zásahu policisté sestavili o svém zásahu obsáhlou dokumentaci včetně uvedení všech možných ukazatelů hrozícího nebezpečí, kterou bezodkladně předali intervenčnímu místu, aby toto mohlo poškozenou zkontaktovat. Policisté dále předali trestní oznámení státnímu zástupci. Vzhledem k tomu, že v bytě žilo i nezletilé dítě, uvědomili policisté rovněž sociální úřad pro mládež. Tento úřad se rozhodl využít svého oprávnění a ve věci nezletilého dítěte podal u soudu rozhodujícího věci rodinné návrh na předběžné opatření. Policisté na základě jim uložené zákonné povinnosti sami kontrolovali, je-li zákaz vstupu dodržován. Specializovaní policisté bezodkladně zkontaktovali násilného muže, aby mu vysvětlili význam jeho chování a z něj pramenící důsledky a rovněž mu předali kontakt na specializované centrum pracující s násilnickými muži. Intervenční místo mezi tím již navázalo kontakt s týranou ženou a dodalo jí odvahu k podání návrhu na předběžné opatření a rovněž k dalším

právním podáním se společným jmenovatelem ukončení násilného vztahu. Protože o návrhu na předběžné opatření nebylo rozhodnuto v době do deseti dnů od vydání zákazu vstupu, byl tento zákaz vstupu prodloužen ještě o dalších deset dnů. Soud ihned po podání návrhu na předběžné opatření informoval policii, která mu obratem zaslala veškerou dokumentaci k případu. Schválené předběžné opatření bylo vydáno na dobu tři měsíců a krom zákazu vstupu do bytu zahrnovalo i zákaz vstupu na pracoviště poškozené a do školky dítěte a dále zákaz jakkoli poškozenou kontaktovat. Státní zástupce dospěl k rozhodnutí, že v předmětném případě zastavení řízení nepadá do úvahy a ani diverzní prostředky (např. mimosoudní vyrovnání, stanovení zkušební doby pachateli společně s udělením pokynů, aby se účastnil programu pro násilné muže) nejsou pro tento konkrétní případ vhodné, a podal žalobu. Vzhledem k pokračující trestné činnosti (i přes vydaný zákaz vstupu apod.) byl násilník vzat do vazby a následně i odsouzen k trestu odnětí svobody. Jeho oběť byla s dostatečným předstihem informována, kdy dojde k jeho propuštění. Do doby, než se tak stalo, však měla dostatek času uspořádat si veškeré právní otázky s násilníkem ji spojující, včetně otázky bytové. Současně byla účastna skupinové i individuální terapie pro týrané ženy, která jí pomohla k rychlejšímu vyrovnávání se s následky dlouhodobého života ve vztahu, kde bylo přítomno násilí, a naučila ji, jak je možno za dlouhou dobu naučené vzorce chování do budoucna měnit, eventuálně eliminovat. Specializovaného terapeutického programu bylo účastno rovněž nezletilé dítě, které v klimatu násilného vztahu žilo.“⁴⁷

Německo

Německý „zákon o ochraně před násilím“ nabyl účinnosti 1.1.2002.

V § 1 tohoto zákona se praví: „Způsobila-li jedna osoba jiné osobě protiprávně tělesné zranění, újmu na zdraví nebo omezila-li její svobodu, je soud povinen provést na návrh takto poškozené osoby opatření potřebná k zamezení dalšího poškození této osoby.“ Ustanovení platí i pro situace, kdy určitá osoba vyhrožuje v rozporu se zákonem druhé osobě poškozením života, tělesným zraněním, újmou na zdraví nebo omezováním osobní svobody nebo určitá osoba protiprávně a úmyslně vnikne do bytu druhé osoby nebo do prostor v jejím vlastnictví, nebo druhou osobu obtěžuje nevhodným způsobem tím, že proti její jednoznačně vyjádřené vůli opakovaně omezuje její osobní svobodu nebo ji pronásleduje za použití telekomunikačních prostředků.

Osoba postižená domácím násilím může požádat o přenechání bytu, pokud s pachatelem vedla po delší dobu společnou domácnost. Toto přenechání bytu je časově omezeno na dobu max. jednoho roku.

Německý model přístupu k řešení problému domácího násilí se vyznačuje komplexností řešení, multidisciplinárním přístupem, koordinovaností změn a spoluprací všech zúčastněných subjektů. Akční plán spolkové vlády v boji proti domácímu násilí byl zveřejněn v prosinci 1999. Stěžejní pozornost při řešení problému má být věnována zejména otázkám prevence, práva, spolupráci jednotlivých institucí a projektů. Rovněž je kladen důraz na práci s pachateli, na citlivější přístup odborníků a odborné veřejnosti k tématu a mezinárodní spolupráci.⁴⁸

Holandsko

Konference o domácím násilí v roce 2000 zjistila, že 45% Holanďanek/-ů se stalo někdy obětí domácího násilí, z toho bylo 27% žen. 80% z nahlášených případů bylo zastaveno po intervenci policie. Studie van Dijka z roku 1998 označila za nejrozšířenější formu domácího násilí fyzické, přičemž obětí přímého fyzického násilí se cítilo 35% mužů a 34% žen. Psychické násilí přiznává 26% mužů a 30% žen. Pokud jde o následky domácího násilí, jsou ženy vážněji zraňovány než muži v 60% případů. Sexuální zneužívání přiznává 30% žen a 13% holandských mužů. Při porovnání celkového počtu násilných mužů s násilnými ženami jsou muži v drtivé převaze. S uveřejněnými výsledky studie jsou v rozporu statistiky vedené v centrech pomoci obětem domácího násilí, kde převažují jako oběti výrazně ženy.

Speciální zákon na ochranu před domácím násilím v Holandsku neexistuje. Jednání v rámci domácího násilí je trestné jako kterékoliv jiné sexuální nebo psychické násilí. V určitých případech (u trestných činů ublížení na zdraví a týrání) bývá domácí násilí posuzováno jako přitěžující okolnost. Trestní stíhání je zahajováno bez souhlasu poškozené, i když je pachatelem osoba blízká.

Holandský trestní zákon obsahuje oproti jiným právním úpravám nezvyklou skutkovou podstatu trestného činu „slídění“. Toho se dopouští ten, „kdo záměrně, svévolně a opakovaně sleduje druhou osobu, a tím tomu, kdo je sledován, působí emoční utrpení nebo v něm vzbuzuje strach z násilného útoku“.

V Holandsku převládá tendence vidět domácí násilí spíše jako sociální problém než jako trestný čin, z čehož mimo jiné vyplývá i snaha policie prioritně ochránit oběť, instruovat ji na specializovanou nevládní organizaci apod. Velká pozornost je přikládána výcviku policistů v tomto tématu s cílem, aby každý řadový policista věděl, jak v případech domácího násilí postupovat.⁴⁹

Švédsko

V novele švédského trestního zákona z roku 1998 nalézáme novou skutkovou podstatu trestného činu „hrubé porušování integrity ženy“. Tohoto trestného činu se může dopustit muž, který spáchá trestně postižitelné jednání (útok, výhrůžky, nátlak, sexuální nebo jiné obtěžování) definované v trestním zákoně proti ženě, se kterou je nebo byl ženatý, event. se kterou žil nebo žije. Podstatnou podmínkou pro postižení násilného jednání podle tohoto ustanovení je fakt, že předmětné jednání bylo součástí opakovaného porušování integrity ženy a jako takové bylo schopno vážně narušit její sebedůvěru. Pokud je takové násilné jednání směřováno proti dětem nebo dalším osobám, se kterými je pachatel v příbuzenském vztahu, dopouští se tímto trestného činu „hrubé porušení integrity“.⁵⁰

Severní Irsko

Podle „zákona o domácím násilí“, který nabyl účinnosti dne 1. března 1996, je za domácí násilí považováno „každé fyzické nebo sexuální násilí proti členu rodiny“. Takové jednání je definováno jako trestný čin.

Osobám ohroženým násilím poskytuje zákon o domácím násilí pomoc formou odstupňovaných omezujících soudních opatření, jejichž porušení je trestné. „Bezpečnostní opatření“ je nařízení soudu, kterým je násilné osobě zakázáno použití násilí nebo výhrůžek násilím, ale nevykazuje násilníka z domu či bytu. Oproti tomu „výjimečným opatřením“ může být pachatel soudem přímo vykázán z domu či bytu, a to až na dobu tří let.

Zákon se vztahuje na poměrně široký okruh osob, zahrnuje sezdané páry, páry žijící ve společné domácnosti po dobu alespoň 6 měsíců, na rodiče zletilých dětí a další osoby, které žijí ve společné domácnosti, a rovněž děti. Za specifických podmínek se může dožadovat ochrany podle citovaného zákona rovněž zdravotnické zařízení.⁵¹

5. 3. Závěr

Univerzální recept na vyřešení problému existence domácího násilí ve společnosti neexistuje. Z výše uvedeného vyplývá, že v jednotlivých státech jsou k ochraně před domácím násilím prosazovány různé právní přístupy. Skutečně efektivní systém ochrany společnosti před domácím násilím by však měl vždy obsahovat ucelený komplex opatření, který by postihoval nejrozumnější podoby a stupně domácího násilí tak, aby dával šanci možnému ozdravení násilím nemocného vztahu tam, kde to je možné, a na druhé straně poskytoval jeho obětem skutečně účinnou ochranu zejména v těch případech, kdy již pokračování vztahu nepřichází v úvahu.

Pomoc poskytovaná státem v boji proti domácímu násilí v celé šíři svého spektra by měla zahrnovat všechny instrumenty a garance jeho kriminalizací počínaje přes komplexní právní systém ochrany oběti, finanční zastřešení organizací, které pomáhají obětem eliminovat následky domácího násilí, až po ruku podanou pachatelům v podobě nejrozumnějších terapeutických programů a podpůrných řešení.

I když se právní úpravy určené na pomoc v boji proti domácímu násilí v jednotlivých zemích liší, jejich základní východisko nalezneme vždy v jedné základní tezi, a to v odsouzení předmětného jevu jako společensky nežádoucího. Násilí odehrávající se v rodině přestává být ve většině zemí věcí soukromou a státy postupně přijímají náročný a nelehký úkol veřejně se vypořádat s tímto problémem.

ZÁVĚR

Rodina by měla být místem klidu, pohody, lásky a bezpečí, v některých rodinách si však i osoby nejbližší dokážou velice ubližovat. Protože v české společnosti není násilné jednání v soukromí rodiny považováno za trestuhodné, dostává se tento problém na veřejnost mnohdy až po několikaletém trvání. Základní příčinou domácího násilí je snaha o rozdělení rolí, kdy jeden má dominantní postavení a moc a druhý je vmanipulován do podřadné a závislé pozice.

V zásadě lze rozdělit násilníky na dvě skupiny. První tvoří ti, kteří jednají násilně na veřejnosti i doma, druhou skupinu představují osoby, které se za zavřenými dveřmi chovají despoticky, na veřejnosti však skvěle hrají svoji roli milujícího partnera. I když má domácí násilí mnoho podob, nejčastějším agresorem bývá muž a nejčastějšími oběťmi jsou ženy a děti. V mnohých teoretických studiích zabývajících se touto problematikou jsou děti považovány za nepřímé oběti domácího násilí. Ale již pouhá přítomnost dítěte při násilí páchaném v rodině způsobuje jeho psychické týrání, a dítě se tak stává obětí přímou.

Zdá se, že muži s násilnickými sklony pocházejí zejména z neúplných, či nefunkčních rodin bez hodnotného rodinného zázemí, kde se často otec, pokud byl vůbec přítomen, choval násilně. Mnohdy také vyrůstali v rodinách, kde měl otec extrémně vůdčí postavení a matka se jeho autoritě musela vždy podřídít.

Proč oběť nevyřeší nesnesitelnou situaci odchodem ze společné domácnosti? Co jí brání opustit násilníka? Je to hlavně strach z ještě většího utrpení, ze sociální izolace a společenského nepochopení a odsouzení. Týraná osoba nemá po dlouhodobém setrvání v násilném svazku bez pomoci zvenčí šanci se z této situace vymanit.

Domácí násilí je závažný negativní společenský jev. Přestože policie sehrává při odhalování případů násilí v rodině a při jeho postihu klíčovou roli, nemůže nést jako jediná odpovědnost za řešení tohoto problému. Je potřeba, aby zainteresované orgány sjednotily a koordinovaly postup v boji proti násilí mezi blízkými. Ze státních orgánů se jedná zejména o Ministerstvo vnitra, Policii ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Nezanedbatelnou roli v boji proti domácímu násilí sehrávají také nevládní a neziskové

organizace, např. Bílý kruh bezpečí, ROSA, proFem, které se stávají rovnocenným partnerem státním orgánům při společných jednáních nejen o možnostech zakotvení problematiky násilí mezi blízkými do současného právního systému, ale i o formách pomoci obětem a účinné prevenci. Společným cílem všech aktivit by měla být eliminace domácího násilí.

Postih pachatelů, ochrana a pomoc obětem a zejména prevence domácího násilí předpokládají, že naše společnost se začne na tuto problematiku dívat jinými očima. V oblasti informovanosti veřejnosti došlo v posledních letech u nás k určitému pozitivnímu posunu. Probíhají mediální kampaně, realizují se projekty ženských organizací, školí se odborní pracovníci, na půdě Poslanecké sněmovny vznikla Aliance proti domácímu násilí, odborníci se scházejí u tzv. kulatých stolů.

Velkým úspěchem boje proti domácímu násilí byla novelizace trestního zákona, a to doplnění § 215 o týrání osoby blízké a osoby žijící ve společném obydlí (jedná se o § 215a zákona č. 140/1961 Sb.). Přesto si myslím, že by problematika násilí v rodině měla být zakotvena v samostatném právním předpisu, který by především vyřešil následující problémy: možnost trestního stíhání násilníka bez souhlasu blízkých osob, možnost uložit pachateli určitá omezení, doporučení, úpravu dalšího nuceného soužití oběti s agresivním partnerem ve společné domácnosti a současně jeho důslednou kontrolu. Tam, kde v situaci domácího násilí vyrůstají děti, je potřeba, aby stát prostřednictvím orgánů sociálně právní ochrany dětí zajistil bezpečí a vhodné podmínky pro jejich další zdravý vývoj.

Po vzoru některých evropských států by i u nás mohla mít policie možnost zajistit podezřelého a omezit pohyb agresivních osob. Rovněž by mohla být zmocněna k vykázání agresivního jedince i z vlastního bytu na určitou dobu, pokud v něm došlo k násilí proti blízké osobě.

RESUMÉ

K domácímu násilí dochází za zdmi domova, tedy tam, kam si většina lidí chodí odpočinout, kde je klid, příjemná atmosféra a pohoda. Jsou tam lidé, kteří umějí rozdávat lásku, pochopení a v případě ohrožení dokážou své blízké ochránit. K násilí v rodině však dochází mnohem častěji, než bychom očekávali.

Násilný trestný čin zůstává násilným trestným činem, ať je spáchán na veřejnosti nebo v soukromí. Stát je povinen pachatele potrestat. Dobrým signálem do budoucna je závazek našeho státu, že domácí násilí nebude tolerováno. Toto prohlášení může zastrašit potencionální násilníky i toho, kdo násilí již páchá. Pro oběť tím svítla naděje, že se jejich situace vyřeší.

V současné době je kladen důraz na zcitlivění celé společnosti, včetně státních orgánů, které přicházejí do styku s domácím násilím. Pouze ten, kdo pochopí podstatu tohoto problému, jeho vývoj a postavení týrané osoby, je schopen na domácí násilí vhodně a přiměřeně reagovat.

ANOTACE

Bakalářská práce zabývající se domácím násilím je rozdělena do pěti částí. První část vysvětluje pojem domácí násilí, snaží se postihnout příčiny, typické znaky a formy tohoto sociálně patologického jevu a naznačuje typický průběh násilí v rodině. Těžištěm druhé kapitoly je charakteristika násilníka a oběti, pozornost je věnována i nepříliš známým formám domácího násilí - týrání seniorů a zdravotně postižených. V závěru druhé části se věnuje nejsmutnější stránce násilí v rodině, a to dětským obětem. Třetí kapitola začíná praktickými radami obětem násilí mezi partnery a pokračuje vytyčením hlavních úkolů státních orgánů při řešení domácího násilí a hledání účinných cest, jak tento nežádoucí jev eliminovat. Rovněž je zde zdůrazněn význam činnosti nevládních a neziskových organizací. Čtvrtá kapitola se zabývá problematikou prevence domácího násilí. Závěrečná část se snaží nastínit, jak se některé evropské státy včetně České republiky snaží vyrovnat s domácím násilím a jak se pokoušejí učinit ze soukromého problému problém společenský.

Klíčová slova:

domácí násilí, oběti domácího násilí, násilník, státní orgány, vládní a neziskové organizace, prevence domácího násilí, legislativa

SUMMARY

The topic of the bachelor's thesis is domestic violence. The thesis is divided into five parts. The first part defines the concept of domestic violence, discusses the causes, characteristic symptoms and forms of this socially pathological phenomenon, and delineates the typical progression of violence in a family. The second chapter deals with the characterization of aggressors and victims and several less known forms of domestic violence – abuse of the old and the handicapped. The second chapter concludes with the most unfortunate form of family violence – child victims. The third chapter provides practical advice to victims of violence between partners and sets out the main tasks of state authorities when dealing with domestic violence and seeking effective ways of eliminating this negative phenomenon. Emphasis is placed on the activities of non-governmental and non-profit organizations. The fourth chapter focuses on the prevention of domestic violence. The final

part brings an outline of the ways various European countries, including the Czech Republic, try to deal with domestic violence and how they attempt to redefine an initially private issue into a social problem.

Key words:

domestic violence, victims of domestic violence, aggressor, state authorities, non governmental and non-profit organizations, prevention of domestic violence, legislation

SEZNAM LITERATURY

1. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
2. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
3. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
4. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
5. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
6. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
7. Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti
8. Zákon č. 283/1991 Sb., o policii České republiky
9. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
10. Bourdieu, P. Nadvláda mužů. Praha: Karolinum, 2000.
11. Dufková, I., Zlámal, J. Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí. Praha: AGIS, 2005.
12. Frýdlová, P. Násilí na ženách. Praha: Gender Studies, 2000.
13. Gjuričová, Š., Kocourková, J., Koutek, J. Podoby násilí v rodině. Praha: Vyšehrad, 2000.
14. Koukolník, F., Drtilová, J. Zlo na každý den. Praha: Galen, 2001.
15. Marrewa, Al. Nenechte si ubližovat. Praha: Portál, 2002.
16. Martínková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.
17. Mazarega, I. Láska a manipulace. Praha: Portál, 2003.
18. Novák, T., Capponi, V. Sám proti agresí. Praha: Grada Publishing, 1996.
19. Novotný, O., Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Bohemia, 2001.
20. Oakleyová, A. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000.
21. Patočková, D., Prokopová, Z., Švecová, P. Domácí násilí. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997.
22. Šmolka, P. a kol. Když vás trápí někdo blízký. Praha: Hestia, 1991.
23. Vaníčková, E. Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Praha: Univerzita Karlova, 1995.
24. Voňková, J. Vaše právo. Praha: proFem, 2002.
25. Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004.

26. Domácí násilí - staré problémy, nová řešení? Sborník z konference. Praha: proFem a ROSA, 2001.
27. Domácí násilí - přístup k řešení problémů ve vybraných evropských zemích. Studie. Praha: BKB, 2002.
28. Domácí násilí jako společenský problém. Sborník seminárních prací studentů IMS. Brno: IMS, 2004.
29. Sotolář, S. Násilí v rodině - latentní sociálně patologický jev. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
30. Čírtková, L. Domácí násilí – zatím víme jen o obětech. In Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí č.2, 2003.
31. Za zavřenými dveřmi - domácí násilí. Bulletin odboru prevence kriminality MV ČR. Praha: MVČR, 2001.
32. <http://www.bkb.cz>
33. <http://www.centrumelektra.cz>
34. <http://www.feminismus.cz>
35. <http://www.llp.cz>
36. <http://www.mvcr.cz>
37. <http://www.mpsv.cz>
38. <http://www.profem.cz>
39. <http://www.rosa-os.cz>
40. <http://www.strada.cz>

SEZNAM ODKAZŮ

- 1) <http://www.mvcr.cz>
- 2) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 56.
- 3) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 56.
- 4) <http://www.bkb.cz>
- 5) Dufková, I., Zlámal, J. Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí. Praha: AGIS, 2005, s. 27
- 6) Vaničková, E. Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Praha: Univerzita Karlova, 1995, s. 40.
- 7) Martínková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 65.
- 8) Šmolka, P. a kol. Když vás trápí někdo blízký. Praha: Hestia, 1991, s. 31.
- 9) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 60.
- 10) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 60.
- 11) <http://www.rosa-os.cz>
- 12) Novotný, O., Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Bohemia, 2001, s. 73.
- 13) Mazarega, I. Lásky a manipulace. Praha: Portál, 2003, s. 65.
- 14) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 72.
- 15) z. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti
- 16) <http://www.mvcr.cz>
- 17) Sotolář, S. Násilí v rodině - latentní sociálně patologický jev. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 47.
- 18) Voňková, J. Vaše právo. Praha: proFem, 2002, s. 27.
- 19) Voňková, J. Vaše právo. Praha: proFem, 2002, str. 10.
- 20) § 43 z. č. 283/1991 Sb., o Policii ČR
- 21) § 163 z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 22) Voňková, J. Vaše právo. Praha: proFem, 2002, s. 12.

- 23) § 158 z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 24) z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 25) <http://www.rosa-os.cz>
- 26) <http://www.profem.cz>
- 27) <http://www.centrumelektra.cz>
- 28) <http://www.strada.cz>
- 29) <http://www.bkb.cz>
- 30) <http://www.llp.cz>
- 31) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 30.
- 32) Sotolář, S. Násilí v rodině - latentní sociálně patologický jev. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 50.
- 33) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 15.
- 34) § 49 z. č. 200/1990 Sb., o přestupcích
- 35) § 47 z. č. 200/1990 Sb., o přestupcích
- 36) z. č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- 37) § 163a z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- 38) § 89 odst. 8 z. č. 140/1961, trestní zákon
- 39) § 138 z. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- 40) § 702 odst. 2 z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- 41) § 50 z. č. 94/1963 o rodině
- 42) § 24 z. č. 94/1963 o rodině
- 43) § 25 z. č. 94/1963 o rodině
- 44) Voňková, J. Vaše právo. Praha: proFem, 2002, s. 24.
- 45) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 151.
- 46) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 157.
- 47) Domácí násilí - staré problémy, nová řešení? Sborník z konference. Praha: proFem a ROSA, 2001, s. 20.
- 48) Voňková, J., Huňková, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: proFem, 2004, s. 161.

- 49) Domácí násilí - přístup k řešení problémů ve vybraných evropských zemích. Studie. Praha: BKB, 2002, s. 29.
- 50) Martínková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 176.
- 51) Martínková, M., Macháčková, R. Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s. 174.
- 52) <http://www.bkb.cz>
- 53) <http://www.rosa-os.cz>
- 54) <http://www.feminismus.cz>
- 55) <http://www.rosa-os.cz>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - **Stav a tendence domácího násilí v České republice (podle výzkumu BKB)**

Příloha č. 2 - **Statistiky domácího násilí v ČR**

Příloha č. 3 - **Příběhy domácího násilí**

Příloha č. 4 - **Kde hledat pomoc?**

Příloha č. 1

Stav a tendence domácího násilí v České republice (podle výzkumu BKB)

V roce 1999 byl v Bílém kruhu bezpečí (dále jen BKB) – v občanském sdružení pro pomoc obětem trestných činů - sestaven dotazník pro oběti domácího násilí. Tento dotazník je předkládán klientovi, který vyhledá pomoc v poradnách BKB právě kvůli domácímu násilí. Poradci vysvětlí účel dotazníku a také způsob, jak se s vyplněným dotazníkem dále pracuje. Z doposud získaných údajů lze již nyní sestavit určitý obraz o domácím násilí v ČR.

Podle statistických údajů z poraden BKB je nutno považovat násilí v partnerských vztazích v České republice za spíše častý jev. Z celkového počtu klientů BKB v roce 1999 tvořily oběti domácího násilí 36% a v roce 2000 to bylo 38%. Toto číslo je pouze orientačním vodítkem pro odhad.

Typické znaky domácího násilí v českých rodinách

a) druh násilí

Z pohledu oběti dominuje jednoznačně fyzické a psychické násilí, sexuální násilí není tak časté. Přesněji řečeno v jednotlivých incidentech je vždy zastoupeno fyzické napadání oběti a současně i její psychické ponižování, zatímco k sexuálnímu obtěžování a vynucování sexuálních aktivit dochází „pouze“ u poloviny všech těchto případů. Spíše výjimečně se vyskytují čistě psychické podoby týrání, ve kterých se agresor vědomě zaměřuje na udělování ryze emocionálních ran a úderů v podobě ponižování, vyhrožování, vzbuzování strachu, nesmyslných příkazů,... Samostatné, od ostatních forem izolované sexuální násilí na partnerkách je podle stávajících zjištění a výpovědí obětí u nás krajně ojedinělé.

b) charakteristiky agresora a oběti

I v tomto výzkumu se potvrzuje teze, že domácí násilí jde napříč sociálně demografickým spektrem, a je tedy nezávislé na materiálním zázemí rodiny, vzdělání, profesi a věku partnerů a dokonce i na typu partnerského vztahu. Nejvyšší výskyt domácího násilí byl registrován mezi manželi. Ve srovnání s násilím mezi manželi se propadá výskyt násilných incidentů uvnitř volného partnerského vztahu druh - družka asi o jednu třetinu.

Bývalí manželé nepatří mezi typické aktéry jevů domácího násilí. Konflikty mezi bývalými manželi a tzv. vyrovnání účtů má zřejmě jinou tvář a podobu než domácí násilí. Setkáváme se jen s domácím násilím, které přetrvává i po rozvodu partnerů, kteří spolu sdílejí společné bydliště.

Hlavní okolností je fakt, že v živých případech se primární agresori nemusejí obávat žádného citelného postihu, a proto je nic nevede k tomu, aby s násilím přestali. I v českých rodinách je typickým agresorem muž. Podle statistik BKB to platí v 97% řešených případech. Opačná pozice, tj. muž v roli oběti, je podle zkušeností BKB ojedinělým případem. Nicméně i s takovými výjimkami se již setkali.

54% týraných žen má alespoň středoškolské vzdělání. To znamená, že domácím násilím nejsou zdaleka postihovány pouze ženy, kterým chybí vzdělání, určitý rozhled a schopnosti se kvalifikovaně uplatnit ve světě práce, a že neexistuje typická oběť.

c) fenomén „zachránců“

Tímto pojmem označujeme osoby, které přišly do poradny BKB hledat pomoc pro někoho ze svého okolí, kdo trpí domácím násilím, sám však z různých důvodů poradnu nevyhledal. V roli zachránců přicházejí i muži, kteří jsou svědky domácího násilí páchaného na ženách (např. dospělý syn týrané matky, který v tomto prostředí vyrůstal). Obvykle jde o kolegyně ze zaměstnání, sousedky či dřívější přítelkyně.

Dalším typickým znakem domácího násilí v českých rodinách je asistence dětí. Pouze ve 20% vztahů zakalených domácím násilím nefigurují přítomné děti. V 80% děti bývají přímými svědky násilných incidentů mezi rodiči anebo jsou s následky týrání matky konfrontovány mlčky a pokradmu, například registrují tělesná zranění matky či odezírají její psychické problémy jako strach, sklíčenost, překrucování toho, co se stalo.

Za hodné pozornosti lze rovněž považovat zjištění o dvojí tváři pachatelů domácího násilí v českých rodinách. 63% dotázaných žen uvádí, že jejich partner má dva vzorce chování: laskavé a přátelské chování, které prezentuje na veřejnosti, a násilnické chování vůči své partnerce v domácím prostředí. Tento moment prožívají oběti jako výrazně komplikující,

často bývá zdrojem pocitů domnělé viny a blokuje ochotu a odvahu svěřit se se svým trápením další osobě. Oběť se totiž obává, že jí okolí neuvěří.

d) délka trvání domácího násilí

93 klientů, kteří vyplnili dotazník, referují shodně o dlouhotrvajícím násilí. Incidenty obsahující fyzické útoky a zastrašování podle nich pronikly do partnerského vztahu velmi záhy a jejich délka je často totožná s trváním společného soužití, v průměru však trvá 6 let. Průměrná délka soužití se u tohoto vzorku pohybuje kolem 11 let (nejkratší 3 týdny, nejdelší 42 let).

e) příčiny domácího násilí

V průzkumu BKB se jako příčina domácího násilí často opakuje povahové založení partnera. 37% obětí uvedlo povahové rysy jako hlavní, určující příčinu domácího násilí. V odpovědích klientů se dále vyskytly jako subjektivně předpokládané příčiny alkohol (dokonce v 50%), domácí neshody (34%) a psychická nemoc (30%). Další momenty (např. vliv rodičů, neúspěchy v práci, patologické hráčství, drogy, těhotenství) se umístily až daleko v poli za přirozeným povahovým založením.

f) obrana před primárním agresorem

V dotazníku je také formulována položka na zjišťování způsobů, které používá oběť pro svoji obranu v situaci aktuálního napadení. Odpovědi lze charakterizovat jako značně rozpačité. Údaje od klientů jsou poměrně chudé a vykazují velký rozptyl. Převažuje 24% obětí domácího násilí, které nezvolily žádný pokus o obranu. Útěk zvolilo 22%. Pokus o přivolání policie jako obranu zkusilo 21%. Ostatní formy obrany jsou zastoupeny velmi málo, dosahují maximálně četnosti 7%. Jde například o křik, pláč, prosby, ale také o útok.

g) dřívější zkušenosti s násilím

47% dotázaných týraných obětí uvedlo, že v průběhu dětství bylo svědkem násilí ve své nukleární rodině a 16% bylo obětí násilí ve své rodině. Naopak 42% respondentů uvedlo, že nebylo svědkem, a 72% nebylo obětí násilí v dětství, tzn. tuto zkušenost nemá.⁵²

Statistiky domácího násilí v ČR

Následující údaje vyplývají z výzkumu *centra ROSA* poskytujícího přímou pomoc ženám, které přišly do styku s domácím násilím. (Údaje jsou za rok 2000.)

- 111 žen vyhledalo v roce 2000 pomoc v centru ROSA
- 2 ženy se přišly poradit ohledně svého agresivního otce
- 1 mladá dívka se svěřila se zážitky z dětství (incest - otec)
- 1 ženu trestala stará matka
- 2 ženy měly špatný zážitek s nevlastním agresivním otcem

Vzdělání a věk žen - obětí a mužů - násilníků

<u>vzdělání</u>	<u>ženy - oběti</u>	<u>muži - násilníci</u>
<i>základní</i>	7	6
<i>vyučeni</i>	22	34
<i>středoškolské</i>	45	36
<i>vysokoškolské</i>	29	24

<u>věk</u>	<u>ženy - oběti</u>	<u>muži - násilníci</u>
<i>18 - 24</i>	4	4
<i>25 - 29</i>	13	6
<i>30 - 34</i>	16	11
<i>35 - 39</i>	14	21
<i>40 - 44</i>	24	12
<i>45 - 49</i>	21	24
<i>50 - 54</i>	7	12
<i>55 - 59</i>	4	5
<i>60 - 65</i>	0	3

Pravděpodobné příčiny násilí :

Alkohol, drogy	16 případů
Porucha osobnosti, duševní porucha	47 případů
Promyšlený čin, pokus o převýchovu, stres	40 případů

Délka trvání manželství či soužití do okamžiku, kdy se žena rozhodla situaci zveřejnit:

0 - 1 rok	6	
1 - 5 let	8	
6 - 10 let	20	5 žen podává návrh na rozvod
11 - 15 let	16	1 žena podává návrh na rozvod
16 - 20 let	12	1 žena podává návrh na rozvod
21 - 25 let	12	1 žena podává návrh na rozvod
26 a více let	5	

- 5 žen bydlí po rozvodu s bývalým agresivním mužem, některá z forem násilí přetrvává
- 7 žen je v azylovém zařízení, z toho dvě ženy již druhým rokem
- 2 ženy žijí jako bezdomovkyně
- 5 žen žije v podnájmu
- 1 ženě nechal bývalý muž byt za cenu stažení trestního oznámení

Formy násilí :

- citové vydírání, zesměšňování, ponižování, vulgarismy
- ve 21 rodinách je přítomen teror ve formě zákazů, příkazů, izolace, nočních výslechů, kontroly, odepírání spánku a jídla, zamykání, ...
- 33 žen se svěčuje s vydíráním, vyhrožováním, únosem dítěte nebo slovy „připravím tě o děti“, „dostanu tě do blázince“, ...
- 33 žen zveřejnilo přímé vyhrožování zabitím
- 4 ženy byly ohrožovány zbraní

Následky soužití s agresivním partnerem :

Otřes mozku	16
Zlomeniny žeber, lící kosti, zhmožděné obratle	9
Přeražený nos	5
Prasklý ušní bubínek	3
Šité rány v obličeji	3
Přeražené zuby, sanice	3
Vláčení za vlasy, vytrhání vlasů	7
Úraz oka, hematomy, modřiny, pálení cigaretou, ničení nábytku a věcí, demolování bytu	23

Celkem 20 žen dochází pravidelně na psychiatrii s anxiózně depresivní poruchou, stavy beznaděje, depresí, úzkostí. Z tohoto počtu se 4 ženy pokusily o sebevraždu, 5 žen bylo v déletrvající pracovní neschopnosti s hospitalizací na psychiatrii, 3 ženy se léčily ze závislosti na alkoholu, 1 žena vyléčena ze závislosti na lécích.⁵³

Příběhy domácího násilí

Šárka

„Kdybych měla dnešní zkušenost v době, když jsme se s manželem seznámili, nikdy bych s ním nežila“, říká paní Šárka. Ještě před tím, než se vzali, ji manžel po banálním nedorozumění uhodil. „Když je člověk zamilovaný, odpustí i věci, které za běžné situace považuje za nepřijatelné.“ Myslela si, že se po svatbě stane jejich vztah vyváženějším, že se situace zklidní. Opak byl pravdou.

Manžel řešil opakovaně i drobná nedorozumění fyzickým násilím. Paní Šárka si mnohokrát říkala, že to není normální, že odejde. Manžel se jí omlouval, nosil květiny a přesvědčoval ji, že to již tentokrát bylo naposledy. Na nějaký čas měli skutečně doma klid. Intervaly, kdy bylo doma dobře a kdy ji manžel psychicky a fyzicky trestal, se zkracovaly. Situaci, kdy chtěla jít paní Šárka pro dceru do mateřské školky po obědě, místo aby se celé odpoledne věnovala pouze manželovi, jak si přál, vyřešil tím, že ji pořezal na ruku. Nešla k lékaři, přišlo jí nevhodné žalovat na manžela. Protože je zdravotní sestra, uměla si rány ošetřit sama.

Paní Šárka si myslí, že v tento moment manželovi došlo, že fyzické násilí zanechává viditelné stopy a změnil taktiku. Začal používat více psychické násilí. Každou maličkost ve výchově dětí, ve vedení domácnosti, ve způsobech stravování atp. řešil hrubými vyhrůžkami. Ona i obě děti se mu snažily ve všem vyhovět. Dcerky i přes svůj nízký věk po sobě uklízely všechny hračky a rovnaly je na poličky, z koberce sbíraly sebemenší chlupy z morčátka tak, jak si tatínek přál. Ona sama se mu snažila ve všem vyhovět. Myslela si, že když manželovi vše udělá podle jeho přání, bude doma pohoda. Ale nebyla. Pokaždé ona nebo děti udělaly něco, za co je manžel musel potrestat. Když chtěla odejít, vyhrožoval, že odejde pouze sama, on že zařídí, aby nedostala děti. Matce a sestře nechtěla nic říkat a přidělovat jim starosti. Požádala o radu manželovu matku. U ní podporu nenašla, ta jí řekla, že je to jejich povaha a že to ona i děti musejí vydržet.

Vyprávění paní Šárky učebnicově zapadá do schématu domácího násilí. Definitivně odejít od manžela se rozhodla ve chvíli, kdy poté, co si vynutil pohlavní styk, jí začal vyhrožovat ubodáním dětí. Barvitě Šárce křičel do tváře, jakým způsobem děti rozčtvrtí a ona že se na všechno bude dívat. Ráno sbalila jenom nejnutnější věci pro děti s tím, že jdou plavat do bazénu a brzy se vrátí. „Obávala jsem se, že kdyby manžel jenom náznakem vytušil, že od něho odcházím, bylo by zle.“

Odjela do azylového domu pro matky – k rodině nemohla, protože věděla, že to budou první místa, na kterých je manžel bude hledat. Druhý den šla na policii oznámit, co se stalo, že jí manžel vyhrožoval zabitím dětí. Zde jí řekli, že to není trestný čin, ať jde na přestupkové oddělení. Paní Šárka tomu nechtěla věřit, za poslední peníze najala advokátku, protože chtěla podat návrh k soudu na svěření dětí do své péče ještě před rozvodem. Ta poté, co jí paní Šárka dovyprávěla svůj příběh, začala jednat a v krátké době byl manžel vzat do vazby. Paní Šárka požadovala, aby byla informována a tom, co se dále bude s manželem dít, protože se obávala žít v jejich bytě. Přestože jí na policii slíbili, že informace o pohybu manžela dostane, se tak nestalo.

Jeho matka, babička obou dětí, za něho u soudu složila společenskou záruku, kterou se jí nepodařilo dodržet. Manžel paní Šárku i s dětmi našel – ji těžce zranil a starší ze dvou dcer ubodal.

„Netoužím po senzaci ani po vyvolání skandálu,“ říká na konci svého vyprávění paní Šárka. „Anonymita by pro mne a moji dceru byla asi milosrdnější. Doufám jen, že můj příběh pomůže alespoň jediné ženě, která je v podobné situaci, najít sílu a řešit situaci svou a svých dětí dříve než já. Do konce života si budu vyčítat, že jsem chtěla věřit, že se vše zlepší. Pokud je někdo násilník, jeho chování se samo od sebe nezlepší, naopak bude jenom horší. Kdybych se neutěšovala lichými nadějemi, mohla jsem mít živé obě děti...“⁵⁴

Vendula

Vždycky jsme záviděli naší kamarádce Vendule ukázkové manželství. Manžel chodil nakupovat, netoulal se a vůbec, zdálo se, že pro rodinu žije a byl by ochoten i zemřít. V posledním roce se však idylka protrhla.

Naše kamarádka několikrát přišla s monoklem, její sousedka slyšela z jejího bytu hluk zápasu a její dvě děti (4 a 6 let) vyprávěly sousedům, jak tatínek tahal maminku za vlasy po zemi. Postupně se nám Vendula svěřila, že ji občas uhodil i v minulosti. Napětí vygradovalo, když manžel přišel o práci. Začal být ještě agresivnější a vztekal se, když mu pro jeho chování odmítala sex. Ve stále se zhoršující situaci potkala Vendula jiného muže, ale když je manžel jednou spatřil spolu na zastávce autobusu, začalo opravdové peklo. Fyzické nebo psychické násilí se dostalo na denní pořádek.

Jednoho dne se pohádali kvůli tomu, že Vendula chtěla odejít do zaměstnání a její manžel odmítl pohlídat děti s tím, ať do zaměstnání prostě nejde. Jakmile odešel do koupelny, Vendula se sbalila a utíkala do práce. Doběhl ji na schodech. Zmlátil ji tak, že měla uražený zub, otřes mozku, spoustu podlitin po těle i v obličeji. Došla jí trpělivost a rozhodla se vše nahlásit na policii. A nastal kolotoč údivuhodných událostí.

Na policii s ní bez stopy pochopení a účasti sepsali pouze hlášení o údajném napadení, trestní oznámení se podává až po vyšetření lékařem. Vendula tedy odjela k lékaři, ale i tam se však na ni dívali skrz prsty a stále mluvili o „údajném napadení“.

Na policii se tedy za pár hodin vrátila s potvrzením od lékařky, že je nutné nastoupit do nemocnice. Řekli jí, matce dvou dětí, které byly v tu dobu doma s agresivním manželem, ať domů raději nechodí, protože nemají dost personálu na rychlý zásah v případě, že by se situace tu noc opakovala. Vendula naštěstí potkala na policejní stanici známého, který zařídil, že k nim domů příslušníci v krátké době přijeli.

Ale! Zeptali se manžela, co se děje, ten řekl že nic, že upadla na schodech a že je všechno v pořádku. Příslušníci tedy pouze počkali, až Vendula sbalí děti a věci a odjeli. Nic víc se nedělo. Vendula se dozvěděla, že na to, aby byla policií uznána obětí domácího násilí, by musela mít svědka napadení. Manžel ji však „bohužel“ před svědky nenapadá.

Peripetie narůstají. Vendula si mohla pobýt v nemocnici pouze pět dní - pak musela převzít děti, o které se manžel odmítl starat, a odjet s nimi k příbuzným. Domů se bojí, protože manžel stále vyhrožuje dalším fyzickým napadením, a tak tedy pendluje se dvěma dětmi mezi příbuznými a přáteli, zatímco manžel bydlí sám v jejich dvoupokojovém

nájemním bytě, který Vendula sama, za minimální finanční pomoci svých rodičů, platí, aby jim nebylo odňato právo k užívání bytu. Manžel totiž odmítá platit jak byt, tak energie, tak dávat peníze na děti.

Mezi tím vším byli rozvedeni. Manžel si však odmítá rozsudek u soudu vyzvednout a tím tento nenabývá právní platnosti. Hlavní problém je v tom, že bez tohoto platného rozsudku nemůže Vendula podat návrh na manželovo vystěhování a je nucena s oběma dětmi kočovat nadále po příbuzných. K tomu se řadí další problém - nestihne-li Vendula podat návrh na manželovo vystěhování do půl roku od chvíle, kdy musela byt opustit, má právo vystěhovat on ji s tím, že tam půl roku nebydlí. Potvrzení od policie o oznámení napadení nemá v tomhle případě žádný význam, stále se jedná pouze o údajné napadení. Manžel vyhrožuje, že jí nechá děti odebrat právě proto, že se stěhují z místa na místo a nemají pevné zázemí.⁵⁵

Příloha č. 4

Kde hledat pomoc ?

- **DONA** – specializovaná linka s nepřetržitým provozem pro oběti domácího násilí
tel. 251 51 13 13
- **Bílý kruh bezpečí** – sdružení pro pomoc obětem (veškeré) trestné činnosti
PRAHA – Duškova 20, Praha 5, tel. 257 31 71 00
OLOMOUC – Na Vozovce 26, Olomouc, tel. 585 416 533
OSTRAVA – Husova 7, Ostrava, tel. 596 115 822
BRNO – Slovinská 41, Brno, tel. 541 218 122
PLZEŇ – Americká 42, Plzeň
PARDUBICE – Pospíšilovo nám.1693, Pardubice, tel. 466 265 264
- **ROSA** – informační a poradenské centrum pro ženy, Podolská 25, Praha 4,
tel. 602/246102
- **LA STRADA ČR** – prevence a pomoc obětem obchodu se ženami a s ním spojené násilí,
tel. 222 71 71 71
- **ELEKTRA** – centrum pomoci ženám zneužitých v dětství (krizová intervence, terapie
a poradenství v případech, že součástí domácího násilí je sexuální násilí), Osadní 11,
Praha 7, tel. 283 872 085
- **PROFEM** – středoevropské konzultační středisko pro ženské projekty, provozuje linku
právní pomoci pro oběti násilí na ženách, Gorazdova 20, Praha 2, tel. 224 910 744
- **ACORUS** – sdružení s utajenou adresou, poskytuje pomoc a azylové ubytování pro oběti
domácího násilí a jejich děti, tel. 283 892 772, noční linka 283 890 672
- **Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy** – celkem 9 poraden, působí pod
Městským centrem sociálních služeb a prevence, Chelčického 39, Praha 3
- **Poradna pro dívky a ženy v nouzi EVA** – nabízí lékařské, právní a psychologické
konzultace, doprovod na úřady, České Budějovice
- **RIAPS** – násilí na seniorech, Chelčického 39, Praha 3
- **Domov pro matku a dítě v nouzi** s buňkou napůl cesty, Domažlice, Havlovice 5
- **Poradna pro ženy v tísní** – právní poradenství, sociální poradenství, tel. 737 834 345
- **Domov sv. Markéty pro matky s dětmi**, Staňkova 47, Brno, tel. 541 240 087-8
- **Azylový dům** – Mlýnská 25, Brno, tel. 543 212 530

- **Charitní domov pro matky s dětmi**, Havlíčkův Brod, Boženy Němcové 188
- **Centrum pro matku a dítě**, Blansko, Sladkovského 2b, Blansko
- **Domov pro matku v tísní** – Hlavní 1229, Otrokovice
- **Liga lidských práv** – Bratislavská 31, Brno